

RIKOSS

Poljudnoznanstvena revija s področja ljudi z okvaro vida

številka 3 / 2026

KOLOFON

Revija RIKOSS

Poljudnoznanstvena revija s področja ljudi z okvaro vida
letnik 25, številka 3 / 2026
ISSN 1854-4096

Izhaja štirikrat letno v elektronski, zvočni in spletni obliki ter je brezplačna.
Spletna stran: http://www.zveza-slepih.si/rikoss/
Izdajatelj: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije

Domov Uredništvo Naročite brezplačen Rikoss

Glavni in odgovorni urednik ter tehnični skrbnik: Marino Kačič

Uredniški odbor / sodelavci: Anja Uršič, Brane But, Metka Knez, Metka Pavšič, Petra Derganc, Sabina Dermota, Safet Baltič, Stane Padežnik

Lektoriranje: Vida Črnivec

RIKOSS je specializirana revija, ki združuje izkušnje, strokovna znanja in tehnološke novosti za slepe in slabovidne. Ponuja preverjene informacije, osebne zgodbe, analize pripomočkov in podpornih storitev ter utrinke vsakdanjega življenja ljudi z okvaro vida.

Izdajo revije sofinancirata Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij (FIHO) in Ministrstvo za kulturo (MK). Objavljena stališča ne izražajo stališč Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije (ZDSSS) in sofinancerjev.

Avtorske pravice za vse prispevke, sprejete v objavo, pripadajo reviji RIKOSS. Uredništvo si pridržuje pravico do jezikovnih in vsebinskih prilagoditev, kadar je to potrebno zaradi jasnosti in razumljivosti, brez obveznosti predhodnega obvestila avtorju. Avtorji ostajajo odgovorni za avtentičnost besedil in izražena stališča.

© Revija RIKOSS – ime, oblika in vsebina – je zaščitena z zakonom o avtorskih pravicah. Vsaka reprodukcija ali predelava (v elektronski, zvočni, tiskani ali drugi obliki) je brez pisnega soglasja Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije prepovedana.

KAZALO

UVODNIK: **25 let revije RIKOSS skozi glasove sodelavcev**

Marino Kačič s sodelavci

AVTOPORTRET: **Zala Hreščak**

Življenje brez vida, a ne brez sanj

IZ SKRINJE SLEPOPISJA: **Bloudkova nagrajenca med golbalisti 2. del**

80 let iger z zvenečo žogo

Stane Padežnik

POPOTNIŠKI UTRINKI: **Ko lokostrelstvo postane več kot šport**

Matej Auguštin

INTEGRACIJA: **Povezani**

Fotografska razstava psov pomočnikov gibalno oviranih in psov vodičev

Sabina Dermota

INVALIDSKO VARSTVO: **Praktični napotki glede implementacije dostopnosti objektov v javni rabi za invalide**

Brane But

VEČKRATNA OVIRANOST: **Osebna asistenca: pomoč ali podpora samostojnemu življenju?**

Metka Knez

OGLASNA DESKA: **Ko kultura postane prostor za vse**

Vseslovenska glasbena prireditev slepih in slabovidnih v počastitev dneva bele palice

Sonja Pungertnik

TEHNIČNI PRIPOMOČKI: **SightCity 2026, sejem pripomočkov za slepe in slabovidne v Frankfurtu**

Petra Derganc

PAMETNI TELEFONI: **Aplikacija umetne inteligence Microsoft Copilot**

Safet Baltič

NAMIGI IN NASVETI: **Pogovor z umetno inteligenco Gemini**

Brane But

MEDNARODNE NOVIČKE: **Dostopnost turizma za slepe in slabovidne, Rezultati raziskave o dostopnosti plačilnih terminalov, Poziv civilne družbe k dodelitvi ustreznega proračuna za EU invalidski steber, EBU 2025 letno poročilo.**

Anja Uršič

UVODNIK: **25 let revije RIKOSS skozi glasove sodelavcev**

Avtor: *Marino Kačič s sodelavci*

Ob 25-letnici revije RIKOSS se mi zdi prav, da se ob zgodovini revije predstavijo tudi ljudje, ki jo soustvarjajo. Ta članek je zato hkrati moja zahvala stalnim sodelavcem in priložnost, da sami povedo, kako so prišli k RIKOSS-u, kaj pišejo in zakaj pri reviji vztrajajo. RIKOSS namreč nikoli ni bil samo delo enega človeka, ampak skupno delo ljudi, ki so ga vzeli za svojega. Tudi tistih, ki ne sodelujejo več.

Tim in sodelavci revije

Posebno mesto imajo pri tem stalni sodelavci oziroma stalni pisci. To so ljudje, ki so prevzeli določena področja in iz številke v številko pomagajo skrbeti, da revija ostaja živa, raznolika in uporabna. Ne pišejo le takrat, ko se slučajno kaj zgodi, temveč svoje teme spremljajo, iščejo vsebine in jih oblikujejo iz svojega znanja, izkušenj, zanimanja ter odgovornosti do bralcev.

RIKOSS potrebuje prav takšno širino. Ena oseba ne more dobro pokriti tehnologije, zakonodaje, mednarodnih novic, tehničnih pripomočkov, dostopnosti, osebnih zgodb, potovanj, kulturne dediščine in drugih področij življenja ljudi z okvaro vida. Zato je ekipa stalnih sodelavcev ena od največjih vrednosti revije. Vsak prinese svoj pogled, svoj način pisanja in svoj stik z življenjem. Prav v tej raznolikosti se začnejo tudi njihove predstavitve v nadaljevanju.

Brane But ima pri RIKOSS-u posebno mesto že zato, ker je bil kot takratni predsednik ZDSSS eden tistih, ki so omogočili, da je revija začela izhajati v okviru ZDSSS. Od vsega začetka je z revijo povezan tudi kot sodelavec. Že vrsto let skrbi za praktične namige in nasvete ter spremlja zakonodajo s področja socialnega in invalidskega varstva. Pri njem me vedno znova preseneti, kako zna najti nekaj, kar je hkrati aktualno, zanimivo in uporabno za naše bralce.

Metka Pavšič, še ena legenda v timu, je s Popotniškimi utrinki in Avtoportretom naredila nekaj zelo dragocenega: skozi osebne zgodbe, potovanja in življenjske izkušnje pomaga razbijati stereotipe o ljudeh z okvaro vida. Posebej bi poudaril tudi njeno energijo pri pridobivanju novih bralcev. V tem smislu ni samo avtorica in urednica rubrik, temveč ena najbolj dejavnih ambasadork revije.

Safet Baltič, dolgoletni sodelavec, bralcem približuje uporabne in dostopne aplikacije na pametnih telefonih. To področje se izredno hitro spreminja, zato je pomembno, da nekdo spremlja novosti, jih preizkuša in praktično predstavi za slepe in slabovidne uporabnike. Njegova vrednost je prav v tem, da ne piše abstraktno o tehnologiji, ampak o tem, kaj je zares uporabno v vsakdanjem življenju.

Anja Uršič z mednarodnimi novicami odpira pogled čez meje Slovenije. Spremlja, kaj se dogaja v širšem evropskem in mednarodnem prostoru, s čim se ukvarjajo sorodne organizacije ter kaj na primer dosega Evropska zveza slepih. S tem v revijo prinaša občutek, da naše področje ni omejeno samo na domači prostor, ampak je del širših gibanj in sprememb.

Sabina Dermota z rubriko Integracija išče ljudi, projekte in prakse, ki kažejo, kako se lahko dostopnost in vključevanje uresničujeta v resničnem življenju. Njeni prispevki povezujejo osebne izkušnje, delo ustanov in širše družbene premike. Tako integracija ni samo beseda, temveč nekaj, kar se pokaže skozi konkretne zgodbe in rešitve.

Petra Derganc je do pred kratkim v rubriki Tehnični pripomočki predstavljala novosti, pripomočke in rešitve, ki lahko ljudem z okvaro vida olajšajo vsakdanje življenje. Njeni prispevki so bili pomembni predvsem zato, ker so bralcem pomagali razumeti, katere rešitve so na voljo in kako lahko konkretno prispevajo k večji samostojnosti.

Stane Padežnik se nam je pridružil v letošnjem letu in odprl pomembno področje zgodovine in kulturne dediščine slepih in slabovidnih. To je področje, ki ga moramo posebej negovati, saj se brez zapisovanja in predstavljanja hitro izgublja. Zgodbe, dokumenti, predmeti in spomini s tega področja so dragoceni skoraj kot muzejski eksponati, zato je prav, da dobijo prostor tudi v RIKOSS-u.

Metka Knez je prav tako sveža moč v ekipi. Prinaša pogled na večkratne oviranosti, posebej na področje hkratne okvare vida in sluha. To je za večino ljudi manj znano področje, čeprav prinaša zelo zahtevne življenjske situacije in posebne načine sporazumevanja, prilagoditev in podpore. Prav zato je pomembno, da se tudi o tem piše razumljivo in iz izkušenj.

Vsem je skupno to, da ne pišejo zgolj rutinsko. Pišejo z občutkom poslanstva, ker vedo, da lahko zapis nekomu pomaga, ga informira, opogumi ali mu odpre drugačen pogled. Včasih je treba za prispevek poiskati sogovornika, preveriti pripomoček, prebrati zakonodajo, izbrskati novico, najti človeka z zanimivo zgodbo ali preprosto vztrajati, tudi kadar ni takoj jasno, ali je članek dosegel bralce. A prav to je tisto tiho delo, brez katerega revije ne bi bilo.

Zato je ta članek namenjen njim. Ne le kot zahvala, temveč tudi kot priložnost, da sami povedo, kako so prišli k RIKOSS-u, kaj pišejo, kaj jih pri tem delu veseli, kaj jih kdaj tudi jezi in zakaj pri reviji vztrajajo. Ob jubileju se mi zdi pomembno, da se vidi tudi ta del zgodbe: RIKOSS ni samo revija, ampak skupno delo ljudi, ki verjamejo, da je znanje treba deliti, izkušnje zapisati in dobre zgodbe poslati naprej.

Kot urednik sem jim za to iskreno hvaležen. Tudi takrat, ko jih kdaj malo priganjam z roki, dolžino prispevkov ali dodatnimi popravki. Morda je prav v tem del našega

skupnega dela: malo dogovarjanja, malo popravljanja, nekaj živcev, veliko dobre volje – in na koncu nova številka revije, ki pride do bralcev.

Sedanji sodelavci o svojem delu z revijo

Brane But

V reviji RIKOSS sodelujem že zelo dolgo in to z dvema rubrikama. V rubriki Namigi in nasveti posredujem po dva prispevka v vsaki številki RIKOSS-a že od številke 1/2004 dalje, v rubriki Iz Invalidskega varstva pa že od številke 3/2006 dalje pišem o novostih iz zakonodaje na področju socialnega in invalidskega varstva.

Namigi in nasveti so zelo praktično uporabni za slepe in slabovidne pri delu z računalnikom in mobilnim telefonom. Pri vsakem nasvetu sem tudi sam preizkusil njegovo uporabnost in delovanje. Prizadevam si, da poiščem takšne nasvete, ki bi bili za slepe in slabovidne čim bolj praktično uporabni in bi pripomogli k lažjemu delu z računalnikom in mobilnim telefonom.

Pri prispevkih iz zakonodaje sem si prizadeval, da sem vedno pisal o najnovejših zakonih, ki so zanimivi in pomembni za slepe in slabovidne. Glede na mnoge odzive bralcev Rikossa menim, da sem bil pri tem zelo uspešen. Dostikrat me pokličejo, da jim glede na vsebino posameznega prispevka pomagam pri pojasnitvi in razrešitvi problemov, ki jih težijo. Vedno iščem najnovejše zakone oziroma njihove spremembe in dopolnitve v uradnih listih. Dogaja se celo, da naletim na pomembno novost v zakonodaji na sam dan, ko že moram oddati prispevek za objavo v RIKOSS-u. Priprave prispevkov mi sicer vzamejo kar nekaj časa, vendar to delo rad opravljam.

Metka Pavšič

Ne spomnim se leta, spomnim pa se kraja, kjer sem bila, ko me je poklical glavni in odgovorni urednik Marino in me povabil k sodelovanju. Šlo je za rubriko Popotniški utrinki. Tedaj sem še veliko potovala in se mi je dozdevalo, da bom s pomočjo nalogi kos. Spomnim se tudi občutka, ki me je preveval. Veselja, ponosa, želje po sodelovanju. Tudi sama sem se večkrat srečevala s predsodki glede potovanja nas, ki ne vidimo. Kaj pa imate od tega, če nič ne vidite? Se vam sploh splača iti na pot? Taka in podobna vprašanja niso bila redkost. Ko pa so ljudje prebirali Popotniške utrinke so mi večkrat povedali, da so zapisi prav zanimivi in čarobni, da spoznavajo, kako doživljamo svet skozi drugo perspektivo, kako pozorni smo na stvari, ki jih videči običajno spregledajo. Sem in tja sem dobila tudi kak pisni odziv kot je npr.: »V RIKOSS-u sem prebrala drugi del tvojega potopisa po Keniji. Iskreno ti čestitam za iskrivo, pogumno, sočno, zanimivo in enkratno uporabo časa, prostora in možnosti, ki so ti bile ponujene na tej poti. Ko si bila v družbi z levi, sem na trenutke kar trepetala zate. Upam, da si še vedno živa.«

Velikokrat ni bilo lahko, ker preprosto nisem našla veliko ljudi med našo populacijo, ki bi potovali. Včasih sem morala na horuk sama kaj napisati ali pa prositi prijateljico Sabino, da mi je na hitro kaj zapisala. Živčki so bili včasih res napeti do konca. A stvari se spreminjajo, vse več ljudi potuje, mladi še posebej, se izobražujejo, hodijo na razne tabore v tujino … In tako se kdaj tudi zgodi, da mi popotniki sami ponudijo, da bodo kaj podelili z bralci. Teh sem še posebej vesela.

Z leti sem počasi tonila tudi v sodelovanje pri rubriki Avtoportret. Rubrika, ki mi ogreje srce in dušo. Sprva jo je urejal glavni urednik sam, kasneje se mu je pridružil še Brane But. Zdaj sem vesela, ko berem življenjske zgodbe ljudi, o njihovih prizadevanjih, problemih, razočaranjih, vztrajnosti, o malih in velikih uspehih, veseljih in željah. Ko je delo končano, smo običajno vsi zadovoljni, hvaležni in obogateni z novimi izkušnjami, zgodbami in dejstvom, da smo res zanimiva druščina različnih izkušenj, znanj, talentov in ciljev. Zapisano ima drugačno težo od izgovorjenega, doseže mnogo ljudi in ob pogledu na zapisano pisec dobi občutek ponosa, smisla in vrednosti.

In še dve stvari sta, kjer sem aktivna glede naše revije. Prva je nabiranje novih naročnikov. Kjerkoli se znajdem, če le imam priložnost, ljudi vabim k branju našega časopisa, jih naročam, vzpodbujam. Včasih se mi zdi, da sem prav malo sitkana, a kdo bo, če ne mi. In druga stvar je objavljanje člankov na FB strani revije RIKOSS. Tako vas tudi ob zaključku tega pisanja vabim, da stran obiščete, delite, všečkate. Tako nam boste pomagali, da bo naša revija iz leta v leto bolj prepoznavna.

Safet Baltič

Moje sodelovanje z revijo RIKOSS se je začelo leta 2015, ko sem začel pisati o aplikacijah za iPhone. Na začetku sem želel predvsem deliti lastne izkušnje in pomagati drugim, da bi lažje našli uporabne in dostopne rešitve. Sčasoma pa sem začel bolj sistematično spremljati tako aplikacije, ki so posebej namenjene slepim in slabovidnim, kot tudi tiste za splošno uporabo, ki so dobro dostopne. Pomen svoje rubrike vidim predvsem v tem, da bralcem približam tehnologijo na praktičen način. Poskušam pokazati, kako lahko določena aplikacija olajša vsakodnevne naloge – od branja, prepoznavanja okolice, pa do komunikacije in organizacije. Pomembno se mi zdi tudi opozarjati na dostopnost, saj vse aplikacije niso enako prijazne za uporabo z bralniki zaslona. Seveda pri delu ne gre vedno brez izzivov. Pogosto se zgodi, da aplikacija, ki na prvi pogled deluje obetavno, v praksi ni dovolj dostopna ali pa se po posodobitvi njena uporabnost spremeni. Takšne težave rešujem tako, da aplikacijo temeljito preizkusim in poskušam najti alternative, ki jih nato predstavim bralcem.

Včasih pa tudi neposredno kontaktiram razvijalce in jih opozorim na težave z dostopnostjo. Pisanje za RIKOSS mi pomeni priložnost, da združim svoje zanimanje za tehnologijo z željo po pomoči skupnosti. Veseli me, da lahko s svojimi prispevki komu olajšam izbiro ali uporabo aplikacij ter tako vsaj malo prispevam k večji digitalni dostopnosti.

Anja Uršič

Rubriko Mednarodne novice sem začela pripravljati že pred precej leti in na samem začetku sem bila kar malo v dvomih, ali bom za vsako objavo revije dobila zadosti gradiva. Potem je nekako vse steklo po planih in počasi, z leti, sem začela širiti tudi spletne platforme, kjer sem različne novice primarno zasledila in jih nato pripravila za našo revijo. Zgodilo se je nekoč tudi, da me je po objavi revije klical eden izmed članov zveze in me opomnil na nekoliko zgrešen prevod neke mednarodne organizacije, tako da drži, začetki niso bili popolni. Moram pa priznati, da si z branjem mednarodnih novic vsakdo lahko širi znanje in spoznava področje slepih in slabovidnih tudi izven meja lastne države. Včasih je pomembno, da pogledamo onkraj in si tako širimo obzorja in duha!

Sabina Dermota

Za obstoj revije RIKOSS mi je kmalu po njenem nastanku povedala Metka. Takoj po tem sem se nanjo naročila in od takrat dalje sem redna bralka. Včasih sem zanjo napisala kak prispevek za rubriko Popotniški utrinki, ker sem želela z bralci deliti lepe izkušnje in morda koga vzpodbuditi, da si privošči kaj podobnega kot jaz. Imam zelo močan socialni čut, zato si želim uporabne izkušnje, ki so dostopne slepim in slabovidnim, hkrati pa uporabne tudi videčim, deliti z vsemi vami. Ker sem bila zaposlena v državni upravi, sem dokaj kmalu izvedela, da se bodo prilagajale spletne strani za slepe in slabovidne. To se mi je zdela lepa priložnost za našo revijo. Glavnemu uredniku sem predlagala, da bi nekaj prostora namenili informacijam o tej dostopnosti. Ker se je ravno v tem času sprostilo mesto pomožnega urednika rubrike Integracija, me je Marino povabil, da bi prevzela to delo. V resnici sem bila glede tega precej skeptična, saj si nisem dovolj zaupala. Ko pa je steklo sodelovanje z odgovornimi na takratnem Ministrstvu za digitalno preobrazbo in odgovornim urednikom revije, sem ugotovila, da bo kar šlo.

Urednica rubrike Integracija sem od leta 2022. Po svojih najboljših močeh se trudim najti zanimive teme in prave sogovornike oziroma pisce člankov, ki razumejo pojem dostopnost za vse. Kar pa ni vedno lahko. Kjer koli zasledim kaj uporabnega in praktičnega za nas, se povežem z odgovornimi ljudmi, ki so pripravljeni sodelovati pri pripravi prispevkov. Na primer o aplikaciji Audiobook, o taktilni galeriji, o 30. obletnici oddaje Luč v temi in podobno. Žal pa sogovorniki niso vedno pripravljeni na sodelovanje. Ali kakšna aplikacija ne deluje tako dobro, da bi se z njo lahko pohvalili, ali pa je kak drug razlog, da se na moje povabilo ne odzovejo. Takšne reči me v resnici kar prizadenejo, saj enostavno težko razumem, da nekdo ne čuti dovolj empatije do soljudi. V takšnih primerih mi pomaga pogovor z odgovornim urednikom, saj mi vedno nudi podporo, ki jo v takšnih primerih potrebujem.

Petra Derganc

V aprilu 2024 sem prevzela delovno mesto na področju tehničnih pripomočkov na Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije. Kmalu po tem sem bila povabljena k

pisanju člankov za revijo RIKOSS. Izkušenj s pisanjem nisem imela, a mi je urednik Marino zagotovil, da bom dobila vso potrebno pomoč. Malce sem kolebala, saj se mi je porajalo vprašanje, kdo pa sploh sem jaz, da bom pisala članke o tehničnih pripomočkih za slepe in slabovidne, saj sem komaj začela! A sem ponudbo vseeno sprejela. Zelo pomembno se mi je namreč zdelo, da tudi prek takšnega kanala delimo novosti in novice ter predstavimo tudi kakšne bolj eksotične pripomočke. Eksotične v smislu drage in tako nedosegljive povprečnemu človeku. Tako je nastala rubrika Tehnični pripomočki.

Prvi članek je govoril o obisku sejma za slepe in slabovidne SightCity. Spomnim se, da je bilo kar zelo veliko popravkov in koristnih napotkov za naprej. Zelo sem si želela, da članki ne bi bili dolgočasni in suhoparni, za kar sem potrebovala kar nekaj časa. Zelo hitro me je namreč zaneslo v preveč pripovedno in humorno pisanje. S pomočjo Marina sem prišla do dobre oblike pisanja in sedaj se spopadam samo še z večnim vprašanjem, o čem pisati. Prav za vsak članek me kak mesec pred oddajo prešine misel, o čem bom sploh pisala. Želim si namreč podajati tehtne informacije in zanimivosti. Zaenkrat se je tema še vedno našla. Še dobro! Po prvih nekaj člankih se mi je tudi zdelo, da pišem kar tako. Saj veste, pisci člankov načeloma ne dobimo neke povratne informacije in ne vemo zares, ali je članek sploh koga dosegel. Tako sem zelo vesela, ko dobim kdaj stranko, ki mi reče, da je nekaj prebrala v RIKOSS-u in da je bilo zelo informativno. Tako vem, da je vredno pisati in sem vesela, da lahko dosežem širši krog ljudi. Ker pa so naša življenja tako zapolnjena z obveznostmi, informacijami in hitrim tempom, se mi je pripetila hecna situacija. K meni je prišel naš član in me povprašal o neki aplikaciji za pametni telefon. Rekla sem, da prvič slišim o njej in da mu res ne morem pomagati, nimam pojma. Pa se zasmeje in mi reče, da sem o tej aplikaciji pisala v RIKOSS-u! Sem se potem hitro spomnila, o čem teče beseda in sva zadevo raziskala, ampak da, tako je v teh polnih časih. Še dobro, da je večina mojih strank čudovitih in se skupaj takšnim pripetljajem le nasmejemo.

Stane Padežnik

Ker se sam že desetletja ukvarjam s preteklostjo, raziskovanjem kulturne dediščine slepih in slabovidnih, posebno zadnjih trideset let, se z uvedbo nove rubrike v RIKOSS-u počutim, kot da bi še sam stopil iz skrinje slepopisja. Idejo za tovrstno novo rubriko sta dala predsednica ZDSSS Sonja Pungertnik in odgovorni urednik dr. Marino Kačič. Po pogovoru s sočlanom komisije za muzejsko dejavnost sem podal nekaj predlogov za naslov in uredniku se je zdel primeren sedaj izbrani. S tem imamo proučevalci naše dediščine možnost, da iz te skrinje, v kateri se je nabralo že lepo število draguljev, predstavimo širši javnosti in mlajše seznanjamo s čvrstimi koreninami našega skupnega debla. Na primeren način predstaviti nesnovno kulturno dediščino ne bo enostavno, saj jo je treba najprej raziskati, se pogovoriti s številnimi akterji, iz nje izluščiti zgodbe in se odločiti, katere bodo imele prednost pri objavi. Kolikor bo le mogoče, jih bom vezal na določene pomembne obletnice in aktualnejše dogodke ter izpostavljal tiste mejnike in osebnosti, na katerih se gradi naša kultura slepopisja. Z revijo RIKOSS sem se prvič seznanil v času mojega predsednikovanja Zvezi društev slepih in slabovidnih v letih 2005 do 2009, vendar je kasneje dolgo nisem zvesto spremljal, vse do zadnjih let, ko jo lahko berem prek zvočne knjižnice Blinda. Mislim, da je RIKOSS moj prvi članek objavil leta 2018, z

naslovom: Po sledeh leoparda, ob dvajsetletnici vzpona slovenske odprave slepih in slabovidnih na Kilimanjaro.

Ste me pa bralci lahko brali zadnje čase, ko sem vas povabil na odprtje muzejske razstave o slepopisju; najprej na obisk kabineta predsednice Republike Slovenije, kjer od jeseni 2024 razstavljamo Ustavo RS v brajici na unikatni osmerokotni mizi slepega lesarskega umetelnega mojstra in pravnika, nato pa na dogodek aprila 2025 ob predstavitvi stalne muzejske razstave Od točkopisa do e-bralca, v prostorih naše knjižnice. Zasledili pa ste lahko tudi moj in Viktorjev prispevek o začasni razstavi, s povabilom na njeno predstavitev, z naslovom Tiflodidaktični opus Romana Brvarja, kjer je predstavljen omenjeni neumorni učitelj. Neke vrste dopisniško sodelovanje z RIKOSS-om sem pred časom priporočal urednici Delove revije ONA, za katero redno pišem nezgodovinske prispevke, pa ne vem, če bo steklo. Poleg svojega rednega pogodbenega dopisništva z Delovima revijama ter z znano mesečno revijo Na robu znanosti in delovanjem Samozaložbe PAST, od jeseni 2022 vodim še komisijo za muzejsko dejavnost pri naši najstarejši invalidski organizaciji na Slovenskem, 106 let stari Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije. Dolgo pred tem sem se upokojil kot profesor zgodovine in sociologije, ki je svojo pedagoško kariero opravljal in zaključil izključno z videčimi otroki, mladinci in odraslimi. Zdaj se komisija prioritetno ukvarja z zbiranjem, evidentiranjem in urejanjem muzejsko vrednega gradiva ter s pripravljanjem ene ali dveh začasnih muzejskih razstav na leto, da bi utrdili osnove za ustanovitev Muzeja slepopisja, ob hkratnem prizadevanju za primerno materialno in nesnovno obeležitev ključnih mejnikov.

Metka Knez

Sem aktivna upokojenka, ki se je pred dobrim pol letom srečala z Abrahamom. To življenjsko obdobje mi je prineslo veliko nove energije, ki jo usmerjam v pisanje člankov za različne revije, izvajanje delavnic o pozitivnih pristopih do ljudi s senzornimi oviranostmi ter zaključevanje doktorskega študija na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani.

Za revijo RIKSS sem prvič slišala kmalu po začetku njenega rednega izida, po zaslugi svoje dobre prijateljice. Leta 2009 me je glavni urednik dr. Marino Kačič povabil k sodelovanju v rubriki Avtoportret. Pred dvema letoma sem za revijo napisala svoj prvi strokovni članek, nato pa je sledil še drugi. Oba sta obravnavala življenje oseb z motnjo vida, ki uporabljajo polžev vsadek.

Letos me je dr. Marino Kačič povabil, da se pridružim uredniškemu odboru ter redno sodelujem s strokovnimi in aktualnimi prispevki. Vabilo sem z veseljem in ponosom sprejela. Kot nova članica uredniškega odbora bom sodelovala pri urejanju in soustvarjanju rubrike o osebah z večkratnimi oviranostmi, kjer bodo predstavljene različne teme s področja življenja, dela in izzivov ljudi z motnjo vida ter drugih posameznikov z več sočasnimi oviranostmi.

Na vrh

AVTOPORTRET: **Zala Hreščak**

Življenje brez vida, a ne brez sanj

Urednica rubrike: *Metka Pavšič*

Članek pripoveduje življenjsko zgodbo mlade ženske, ki je kljub skoraj popolni izgubi vida z vztrajnostjo, podporo bližnjih in vero vase uresničila številne cilje. Predstavlja njeno odraščanje, izobraževanje, njeno delo, umetniško ustvarjanje in željo povezovati slepe doma in po svetu. Njena zgodba dokazuje, da uresničene sanje niso odvisne od vida, temveč od podpore, poguma, dela in odločnosti.

Moja življenjska pot se je začela 16. junija 1993. Rodila sem se mami Nataši in očetu Igorju, ki sta pred menoj že imela sina. Živimo v Senožečah. Že kmalu po mojem rojstvu so jima zdravniki povedali, da bo njuna hčerka živela drugače. Ugotovili so namreč, da imam le 0,5 % vida, kar naj bi pomenilo, da bi zaznavala predvsem razliko med svetlobo in temo. Na srečo se je ta napoved izkazala za precej pesimistično. Vidim barve, oblike in kontraste na kratki razdalji, ne morem pa zaznati podrobnosti, kot so izrazi na obrazu, barva oči ali črke običajne velikosti.

Imela sem neznansko srečo, da sem se rodila v družino, ki v meni ni nikoli videla omejitve. Starša in brat so me od nekdaj spodbujali, naj raziskujem, poskušam in verjamem vase. Niso mi hoteli odvzeti izkušenj zaradi strahu pred ovirami, ampak so želeli, da odraščam podobno kot drugi otroci – doma, obkrožena z družino, sorodniki in vrstniki. Njihova podpora in zaupanje sta pomembno vplivala na to, kako danes gledam nase in na svet okoli sebe.

Prav zaradi njihove vztrajnosti in podpore sem leta 2000 stopila na pot, ki se je takrat zdela marsikomu neobičajna. Postala sem prva uradno slepa učenka v Sloveniji, ki se je od začetka do konca šolala v rednih šolah. Ta pot ni bila vedno preprosta.

Moji učitelji in starši so se skupaj učili, kako mi omogočiti čim bolj enakovredno izobraževanje. Prilagajali so učbenike, delovne liste in slikovna gradiva. Mama in učiteljice so se naučile brajeve pisave, kasneje pa so mi pomagale tudi pri delu z računalnikom, govornim programom in brajevo vrstico.

Šolska leta niso bila sestavljena samo iz velikih preizkušenj. Bila so tudi čisto običajna otroška in najstniška leta – z veseljem, prijateljstvi, negotovostmi in

majhnimi dramami. Morda so bila to zame najtežja leta do zdaj. Sem pa v tem obdobju prišla tudi do pomembnega življenjskega spoznanja: vrstniki moje slepote niso videli kot nekaj, kar bi me določalo. Tudi ko sem kdaj padla pod drobnogled najstniškega gneva, kar je bilo sicer redko, se ta nikoli ni usmeril v mojo slepoto, saj so je bili sošolci vajeni do te mere, da jim ni prišla na misel kot tarča posmeha. Z njo so odraščali in jo sprejeli kot del mene. Bila je nekaj, kar je preprosto obstajalo, tako kot moja barva las ali moj značaj.

Po osnovni šoli sem nadaljevala izobraževanje v srednji šoli, nato pa na fakulteti, kjer sem se še bolj naučila zastopati svoje potrebe, iskati rešitve in se prilagajati novim situacijam. Poseben izziv je bila matura. Moji starši so kar dvanajst let vztrajali, da bi jo lahko slepa oseba opravljala na računalniku. Skupaj s profesorji so premagovali številne administrativne in tehnične ovire, rezultat njihove vztrajnosti pa je bil, da sem leta 2011 kot prva slepa oseba v Sloveniji opravila maturo na računalniku.

Študentska leta sem izkoristila v polnosti. Udeležila sem se tudi Erasmusove izmenjave v Loughboroughu pri Nottinghamu, kamor sem odšla sama, brez spremljevalca. To je bil zame pomemben preizkus samostojnosti, saj sem želela ugotoviti, ali lahko v popolnoma novem okolju ustvarim svoje poti in odnose. Izkušnja mi je prinesla veliko novih poznanstev, samostojnosti in zaupanja vase. Magistrirala sem iz anglistike in amerikanistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Po študiju sem svojo pot nadaljevala kot učiteljica na Osnovni šoli Košana. Najprej sem poučevala glasbo, kasneje pa angleščino. Poučevala sem približno sto otrok od četrtega do devetega razreda, vodila pevska zbora in opravljala vse naloge, ki jih opravljajo drugi učitelji.

Na začetku nisem vedela, kako bodo učenci sprejeli učiteljico s hudo okvaro vida. Tudi sama sem iskala pravi način, kako vzpostaviti odnos z njimi. Odločila sem se za iskrenost. Pokazala sem jim, kdo sem, in jim dovolila, da spoznajo tudi moj način delovanja. Njihov odziv me je presenetil. Sprejeli so me brez velikih vprašanj in brez predsodkov. Zanimali so jih moji pripomočki, govoreči računalnik in telefon, spraševali so, kako stvari počnem jaz, ter mi velikokrat sami ponudili pomoč. Hkrati pa so hitro spoznali, da je slepota le majhen del moje osebnosti. Bila sem njihova učiteljica, ki jih je poslušala, jih spodbujala in jim pomagala. Potrdili so nekaj zelo pomembnega: ljudje pogosto sprejmemo drugačnost, ko nam ni predstavljena s strahom.

Tudi zunaj izobraževanja si nikoli nisem želela postavljati nepotrebnih meja. Že kot otrok sem sodelovala pri dramskih in glasbenih dejavnostih ter pela v pevskih zborih. Pri štirinajstih letih sem začela obiskovati pouk solo petja, ki je postal pomemben del mojega življenja. Pela sem doma in v tujini z različnimi zbori, orkestri, pevskimi skupinami in priznanimi solisti. Sedem let sem bila tudi članica plesne skupine Srebrna.

Danes še vedno rada raziskujem svet in iščem nove izkušnje. Pred kratkim sem zaključila dopolnilno izobraževanje pedagogike in andragogike na Univerzi v Kopru. Veliko časa namenjam prostovoljnemu delu z otroki različnih starosti in potreb. Poleg tega še vedno pojem, se učim novih jezikov, berem, se ljubiteljsko ukvarjam z jahanjem in potujem. Do danes sem obiskala že veliko držav, vendar si želim spoznati še številne druge kraje in kulture.

Moja pot bi bila veliko težja in bolj prazna brez ljudi, ki so hodili ob meni. Zato večna hvala najprej najboljšim staršem in bratu na svetu, ki so me naučili ceniti samo sebe, verjeti v svoje sposobnosti in v dejstvo, da jih vedno lahko presegam. Hvala prijateljem, ki me sprejemajo takšno, kot sem, in mojega vida nikoli ne postavljajo v ospredje moje osebnosti, temveč ga sprejemajo kot nepomemben del mene. Hvala učiteljicam in profesorjem, ki so verjeli vame ter mi pomagali dosegati visoke cilje. Hvala tudi mojim pevskim učiteljicam, ki so v meni prebudile ljubezen do petja, ter moji varuški, ki mi je pomagala izpiliti spomin in je v meni že od otroštva videla osebo, ki bo osvajala svet.

Življenje me je naučilo, da slepota ni konec možnosti, ampak drugačen način doseganja ciljev. Naučila me je iskati drugačne poti, biti vztrajna in bolj pozorno opazovati svet okoli sebe. V prihodnosti si želim še naprej premagovati ovire, razbijati predsodke o slepih in slabovidnih ter dokazovati, da smo enakovredni člani družbe. Ne počnemo vsega na enak način kot videči, vendar lahko z znanjem, prilagoditvami in drugačnimi pristopi dosežemo skoraj vse. Želim si povezovati slepe in slabovidne doma ter po svetu, saj verjamem, da skupaj zmoremo več. Moja zgodba še zdaleč ni zaključena – še se piše - in veselim se vsakega novega poglavja, ki prihaja.

Na vrh

IZ SKRINJE SLEPOPISJA: **Bloudkova nagrajenca med golbalisti 2. del**

80 let iger z zvenečo žogo

Avtor in sodelavec: *Stane Padežnik*

V prvem delu tega prispevka v RIKOSS-u 2026/2 ste lahko prebrali, da letos obeležujemo prvo obletnico podelitve najvišjega priznanja za vrhunske dosežke v parašportu, Bloudkovo nagrado tudi za slepe. 9. junija 2025 sta to najvišje priznanje dobila golbalista Darko Kisovec in Rajko Kopač. Intervju z Darkom ste že prebrali, z Rajkom pa je zdaj pred vami. Izvedeli boste, kako pomemben je bil njegov lučaj za osvojitev zlate medalje leta 1988 in kaj mu še danes pri 71-ih letih pomenita šport in rekreacija, ki ga ohranjata pri moči. Dodajam pa tudi mnenji Marije Fras in Emila Murija.

Toda še preden spregovorim z Rajkom Kopačem, se vam moram opravičiti za neroden in netočen zapis v 1. delu članka, da imamo v Sloveniji »dva slepa paraolimpionika«. To ne drži! Imamo enega paraolimpionika ter dva Bloudkova nagrajenca. Darko Kisovec ni paraolimpionik, marveč paraolimpijec, saj je časten naziv paraolimpionik rezerviran samo za tiste, ki na paraolimpijadi osvojijo zlato medaljo. Je pa Darko edinstven v tem, da je dvojni slepi paraolimpijec, ker je tekmoval na dveh paraolimpijadah v dveh različnih športih. Na zimskih paraolimpijskih igrah in na letnih, kar ste lahko že prebrali.

Kdo je Rajko Kopač in kako si je prislužil laskav naziv »paraolimpionik«?

Generacije starejših in zrelih članov medobčinskih društev slepih in slabovidnih ga poznajo že desetletja, saj je bil njihov sošolec ter tekmovalec na športnih prizoriščih, prilagojenih za slepe in slabovidne, ki niso samo za igranje igre z zvenečo žogo. Bolj malo je zanj slišala splošna javnost, saj nacionalni radio in televizija po podelitvi najvišjega priznanja kot je Bloudkova nagrada, nista našla primernega programskega časa, da bi ga javnosti predstavila kot se spodobi in kot si oba zaslužita, pa čeprav sta vrhunske športne rezultate dosegla že pred štirimi desetletji.

Rajko Kopač pripoveduje: »Rodil sem se v Kranju 23. januarja 1954. Čeprav sem že v predšolski dobi slabo videl, so me starši kljub temu vpisali v Osnovno šolo Staneta Žagarja, kjer sem s težavami spremljal pouk. Sedel sem vedno v prvi vrsti in od blizu gledal na tablo. Ne vem, zakaj me takrat niso usmerili v Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani? Po kljub vsemu uspešno zaključeni osemletki, sem odšel na poklicno rehabilitacijo in usposabljanje v Škofjo Loko, v šolski Center slepih in slabovidnih, ter se priučil za polkvalificiranega mizarja. V mizarski delavnici tamkajšnjega invalidskega podjetja sem bil zaposlen štiri leta. Ker pa se mi je vid slabšal, nisem mogel več delati z zahtevnimi stroji, prenevarnimi za upravljanje s slabim vidom, pa tudi zaradi obilice prahu, ki ni bil tako odsesavan iz prostorov, kot je to nujno danes, ko je obvezen odsesovalni sistem. Ponovno sem se vključil v poklicno rehabilitacijo, zaradi prekvalifikacije v drug poklic telefonista, ki je bil takrat zelo priljubljen in primeren za slepe in slabovidne. Praktično in teoretično sem se

usposabljal pri slepem profesorju Nacetu Ušlakarju, zaposlil pa na telefonski centrali v podjetju Živila Kranj, kjer sem delal do upokojitve.«

Kako pa si zašel na športno pot in kdaj?

Odgovor: »Med rehabilitacijo in zaposlitvijo v Škofji Loki sem spoznal kar nekaj sovrstnikov, s katerimi smo se pričeli ukvarjati s športnimi dejavnostmi, ki so takrat že potekale po društvih. Rad sem imel plavanje, atletiko, kegljanje, (posebno stezno kegljanje) ter igro z zvenečo žogo, imenovano rolbal, kasneje golbal. Zanj me je navdušil Darko Kisovec, ki me je nekoč povabil na rolbal igrišče, da sem si ogledal trening in igro članov Kranjskega medobčinskega društva slepih in slabovidnih, v katerega sem se včlanil še sam.

Igra me je toliko prevzela, da sem pričel resno trenirati in šlo mi je vse boljše. Počasi sem si utrl mesto v kranjsko tekmovalno ekipo, s katero smo se v 70-ih letih udeleževali republiških prvenstev v tedanji Socialistični republiki Sloveniji. Izkušnje s tekem med ekipami društev so nam pomagale, da smo prišli na višji nivo igranja ter osvajali prva mesta. Postali smo zanimivi za medrepubliška tekmovanja na ravni Jugoslavije in se jih pričeli udeleževati. Največkrat smo hodili v Zagreb, Novi Sad, Zadar, Skopje in dosegali dobre rezultate.«

Kdo je bil poleg tebe še v najboljši kranjski ekipi, s katero ste nastopali po Jugoslaviji in tujini, ter kako si prišel v jugoslovansko reprezentanco?

Odgovor: »V glavni kranjski postavi smo bili: Darko Kisovec, Emil Muri, jaz Rajko Kopač in še kdo v rezervi; Janez Potočnik, Mehmed Feratović, drugih pa se trenutno ne spomnim. Med tekmovanji nas je opazoval zvezni selektor jugoslovanske golbal reprezentance Tomo Teofilov iz Zadra, ki je iskal najboljše golbaliste za vključitev v zvezno selekcijo. Po tistem, ko smo leta 1983 Slovenci postali jugoslovanski prvaki, me je Teofilov povabil v državno reprezentanco, ker sem najbrž nanj naredil dober vtis. Pred vsakim večjim in mednarodnim tekmovanjem smo imeli po dvakrat ali trikrat skupne priprave. Z Darkom Kisovcem sva kot člana jugoslovanske reprezentance nastopila na evropskem prvenstvu na Poljskem v Olštinu leta 1985, kjer smo osvojili prvo mesto in postali evropski prvaki.

Emil Muri se takole spominja slovenske zmage in uvrstitve v državno reprezentanco: »Mislim, da je bila naša zmaga na državnem prvenstvu leta 1983 v Zagrebu popolnoma nepričakovana in da smo bili presenečeni vsi. Oni so verjetno že prej imeli sestavljeno jugoslovansko golbal reprezentanco, zato jih je naš uspeh spravil v zadrego. Selektor Tomo Teofilov bi moral v jugoslovansko reprezentanco vključiti najboljšega slovenskega igralca in izločiti koga od že predvidenih. Da bi se temu izognil, so se v njihovem štabu izgovarjali, da Slovenci tako ali tako nimamo denarja, da bi sofinancirali udeležbo našega igralca. Očitno so tedaj republike sofinancirale nastope jugoslovanske reprezentance na mednarodnih tekmovanjih in na paraolimpijskih igrah.

Čeprav nisem imel nobenih pooblastil od nikogar (se spominja Emil Muri) sem temu ugovarjal in dejal, da denar imamo. Zavedal sem se, da če bom rekel, da ga nimamo,

nas bodo z veseljem izločili. Rekli bi, saj Slovenci niso zainteresirani ali pa res nimajo denarja, da bi sodelovali v reprezentanci. Ko smo se vrnili v Ljubljano, sem takoj spodbudil predsednika ZDSSS Huberta Verdnika, da se o tem pogovori v Zvezi za šport invalidov Slovenije, In res so se potem odločili za sofinanciranje. Darko Kisovec je nato le bil uvrščen v reprezentanco, za njim pa še Rajko Kopač.«

Verjetno ste se golbalisti ekipno in posamično dobro izurili na tekmovanjih republiškega prvenstva, ko ste se med seboj pomerile ekipe medobčinskih društev in najbrž tudi na turnirjih v sosednjih državah?

Odgovor: »Seveda. Gostovali smo na prijateljskih tekmah po Avstriji in Italiji. Tradicionalno smo hodili na tekme v Celovec, vsako leto dvakrat, in bili tudi tam redno v špici. Skozi takšne uspehe sem prišel v zvezno reprezentanco. Na trobojih v Avstriji sta sodelovali po dve ekipi iz avstrijske Koroške, Slovenije in Hrvaške. Kasneje sta se pridružili še ekipi iz avstrijske Štajerske, turnir štirih dežel pa je vsako leto gostil drug organizator. Najprej sta Slovenijo zastopali prvi dve ekipi iz republiškega prvenstva. V 80-ih letih pa smo se v Sloveniji odločili, da na ta tekmovanja pošljemo republiško selekcijo oziroma republiško reprezentanco. Za udeležbo na turnirjih v bolj oddaljenih državah društva in Republiška zveza slepih in slabovidnih niso imeli dovolj denarja.

Spomnim se, da se je za enega najbolj zagnanih ljubiteljskih športnih delavcev in aktivistov v 70-ih, 80-ih in 90-ih letih izkazal Franci Fras, slaboviden vodja treningov rolbalistov, torbalistov, golbalistov, atletov in steznih kegljačev pri Medobčinskem društvu slepih in slabovidnih Celje, v katerega ni bil včlanjen, pa tudi sam ni bil športnik. Po njegovi zaslugi so bili športniki tega društva izredno dobro pripravljeni. S svojim delom je pomembno prispeval k razvoju republiških prvenstev, da je bila igra z zvenečo žogo med članstvom zelo priljubljena, dobro pripravljenih igralcev pa ni manjkalo, pri nekaterih društvih tudi za dve ekipi ne. V osemdesetih letih je zato, čeprav trener brez izpita, postal uradni pomočnik selektorja slovenske golbal reprezentance. Treninge slovenske reprezentance smo z njegovo pomočjo dvignili na višji nivo in postali zelo resen nasprotnik.«

Marija Fras, vdova po pokojnem Franciju In sama vrhunska športnica v steznem kegljanju, je povedala: »Slovenski reprezentanci v golbalu je pomagal tudi po osamosvojitvi Slovenije. Čeprav sam ni treniral, je bil športnik po duši in zelo aktiven med slepimi.«

Rajko, se spomniš, kakšni občutki so te obhajali, ko si izvedel, da boš nastopil na paraolimpijskih igrah?

Odgovor: »Bil sem navdušen. Jugoslovanska golbal reprezentanca je pred tem leta 1980 prvič že nastopila na letnih paraolimpijskih igrah v Arnhamu na nizozemskem in zasedla šesto mesto. Od nastopa na igrah junija leta 1984 v New Yorku pa smo si obetali več. Tam je nastopilo trinajst moških reprezentanc, prvič pa so nastopile tudi ženske golbal reprezentance. Osvojili smo tretje mesto in bronasto medaljo; prvi so bili Američani, drugi pa Egipčani. Naš selektor je stavil na moj zelo močan lučaj. Kot dobrega igralca me je med izbiranjem golbalistov za reprezentanco prepoznal po izredno močnem lučaju oziroma metu. Najbrž sta ta moja značilnost in visoka

postava odigrali kar pomembno vlogo na igrah, da smo se uvrstili tako visoko. Jaz sem igral vedno desno krilo, Darko Kisovec center, Emil Muri pa levo krilo.«

Ampak Darko Kisovec s teboj ni več nastopil na naslednjih paraolimpijskih igrah?

Odgovor: »Ne, od Slovencev sem ostal v jugoslovanski golbal reprezentanci samo še jaz. Naslednje paraolimpijske igre so potekale leta 1988 v Seulu v Južni Koreji. Tam je nastopilo petnajst moških golbal reprezentanc, mi pa smo dosegli prvo mesto in zlato medaljo, kar je bilo nekaj nepopisnega za tiste čase. Ker sem dosegel vrhunec svoje športne kariere, sem prenehal z aktivnim tekmovanje v golbalu. Vzrok je bilo tudi zdravje, ki me je izdalo, bolela so me kolena in nisem mogel več tako aktivno sodelovati na treningih.«

Slika 2: Rajko Kopač, slikan do pasu. V rokah drži škatlici z bronasto in zlato medaljo z obeh paraolimpijskih iger 1984 in 1988, ki si ju je priboril skupaj z Jugoslovansko reprezentanco v golbalu (Avtorja: Špela Stibilj in Luka Čander).

Je bilo s tem konec tvojega športnega udejstvovanja?

Odgovor: »Nekaj let sem res imel pavzo, potem pa sem se znova pričel ukvarjati s športom in s tistimi disciplinami, ki sem jih gojil že prej. Pa ne tekmovalno, marveč bolj rekreativno: s steznim kegljanjem za slepe in slabovidne, pohodništvom, plavanjem, atletiko, metom krogle. S tem se na društvenem nivoju ukvarjam še danes. Najbolj mi ustreza stezno kegljanje. V svoji kategoriji sem bil zadnji dve leti

državni prvak. Posebej moram poudariti, da mi žena veliko pomaga. Skupaj vsak dan prehodiva po 6 ali 7 km po ravnem. Hodim pa tudi sam, saj imam še nek minimalni ostanek vida. Povzpnem se na bližnji hrib v Karavankah, na Svetega Jakoba, kjer mi je pot od doma, hiše v kateri stanujeva v Predvoru pri Kranju, poznana.«

Nam lahko zaupaš še kakšno posebno doživetje ali anekdoto iz tvoje golbal kariere?

Odgovor: »Po nekem končanem turnirju v Celovcu je sledila podelitev nagrad in slavnostna večerja, ki se je zavlekla pozno v noč. Naša ekipa se je odpravila proti domu, ko je že močno snežilo. Usmerili smo se nazaj prek Ljubelja, od koder smo prišli. Ceste še niso bile splužene in nabralo se je toliko snega, da od Borovelj naprej nismo mogli več nikamor. Morali smo parkirati pri bencinski črpalki in bivakirati v kombiju od kakšnih enajstih ponoči do jutranjih ur, dokler niso splužili ceste.

na treningu igre z zvenečo žogo v telovadnici Tekstilne šole v Kranju, kjer smo ponavadi trenirali, goli še niso bili zaščiteni z mrežo. Če je padel gol, je rolbal žoga, velika in težka kot medicinka, ki se ni odbijala, za razliko od današnje golbal žoge, ki je manjša in lažja, letela naprej v prazen prostor. V ozadju gola naših nasprotnikov so bile postavljene mize, stoli in druge reči. Ko sem jaz vrgel lučaj z vso močjo in ga nasprotna stran ni ubranila, je žoga letela med tiste stole in mize in jih podirala, da je ropotalo kot ob potresu.

Iz nastopa v Seulu pa mi je ostalo v spominu, da sem štrlel iznad množice domačinov, kajti njihova populacija je visoka kvečjemu do kakšnih 170 cm. Postelje so temu primerno kratke in v olimpijski vasi sem zato trpel, ker so mi noge štrlele čez posteljo. Visok sem namreč 187 cm.«

Kako si doživel podelitev Bloudkove nagrade in kaj ti pomeni?

Odgovor: »Bloudkove nagrade se nisem nadejal. To je bilo zame veliko presenečenje. Sem je bil pa zelo vesel, da so se spomnili po tolikih letih tudi na nas parašportnike. S tem so pokazali veliko spoštovanje do parašporta in do naših vrhunskih dosežkov, kar so pokazali s podelitvijo nagrade istočasno kot drugim olimpijcem neinvalidom, 9. junija 2025.«

Slika 3: Bloudkova nagrada Rajku Kopaču je natisnjena v obliki diplome v posebni veliki mapi, kjer piše: »Podeljena mu je za vrhunski mednarodni športni dosežek, Brdo pri Kranju: 9. 6. 2025.« Poleg nje dobivajo nagrajenci tudi majhen kipec kiparja Draga Tršarja (Avtorja: Špela Stibilj in Luka Čander).

Na vrh

POPOTNIŠKI UTRINKI: **Ko lokostrelstvo postane več kot šport**

Avtor: *Matej Auguštin*

Urednica rubrike: *Metka Pavšič*

Prvo evropsko tekmovanje v paralokostrelstvu je Mateju Auguštinu odprlo vrata v svet vrhunskega športa. Na poti v Italijo je poleg tekmovalnih izzivov doživel tudi številne zabavne pripetljaje ter odkrival znamenitosti Rima in Toskane. V prispevku je posebej zanimiv opis načina streljanja slepih lokostrelcev, ki temelji na natančno prilagojeni opremi in tesnem sodelovanju s trenerjem. Dosegel je odlično četrto mesto. Največji izziv pa ostaja financiranje mednarodnih nastopov.

Hej, hej! Sem Matej Auguštin – mogoče me že poznaš. Če me še ne, je pomembna samo sledeča informacija:

sem aktiven paralokostrelec s popolno izgubo vida ter z željo, da se dokažem tudi na svetovni ravni. Že dvakrat sem bil na mednarodnem tekmovanju v Srbiji, tokrat pa sva se s trenerko Lili Grahek odločila, da se udeleživa evropskega tekmovanja, ki je potekalo v Rimu na Islandiji (OK, OK – v Italiji). Za ta podvig sva imela tri glavne razloge: pridobiti mednarodno klasifikacijo zame (birokratska nujnost), uvrstiti se na svetovno lestvico in pridobiti izkušnje. Odločitev ni bila lahka, kajti vse stroške sva krila iz lastnih sredstev. Tekmovanje je bilo namenjeno vsem kategorijam paralokostrelcev – tako sem se znašel v slovenski reprezentanci in hkrati postal prvi nevideči lokostrelec, ki je tekmoval na mednarodni ravni. Na pot sva se podala z avtomobilom, zadnji trenutek pa se je nama pridružila še moja mama Mojca.

Po desetih urah vožnje smo končno prispeli do cilja: hotel Mercur Roma West na južnem obrobju Rima. Po občutku je bil precej star. Stropi so bili relativno nizki (zvok se je hitro odbijal), hodniki so imeli debelo preprogo, ampak sem pod njo čutil precej lukenj, kanalov in drugih »neravnin«. Zaradi zadnje-minutnih sprememb sem bil v sobi še z mamo. Ko je vstopila v sobo, je opazila napis »free water« na mizi. Moram reči, da je bilo to najbolj »izvirno« darilce za dobrodošlico v mojem spominu. No, poleg napisa je bil prazen grelnik vode in paketki instant kave in čaja … na katerih pa ni pisalo, da so zastonj. Očitno imam v sebi nekaj Gorenjca, kajti takoj sem moral poskusiti to brezplačno vodo iz pipe; bila je popolnoma zadovoljiva. Sledila je večerja, tam sem spoznal še ostale člane reprezentance: Živo Lavrinc in Dejana Fabčiča.

Naslednje jutro smo po zajtrku dobili reprezentančna oblačila (na njih so celo pravilno zapisali moj priime, kar ni samoumevno). Luka - predstavnik lokostrelske zveze - nas je s kombijem zapeljal na prizorišče, stadion rimske policije. Kako vem, da je bil policijski? Ker smo na kratki vožnji do njega prevozili vsaj 10 ležečih policajev (hehehe)!

Na prizorišču sem postavil stojalo in sestavil lok, nato pa smo čakali sodnika, da pregleda opremo. Hkrati pa so mi organizatorji uredili klasifikacijo. Ta je potrebna, da

lahko brez birokratskih komplikacij sodelujem na vseh uradnih tekmah po celem svetu.

Slika 4: Matej se pripravlja na streljanje, za njim trenerka daje napotke

Preden pa nadaljujem, bom najprej opisal, kako za vraga lahko nevideči streljamo z lokom (in da celo kaj zadenemo). Predstavljajte se na strelni liniji. Ste v širokem razkoraku, z levim bokom ste obrnjeni proti tarči, z glavo gledate v isto smer. V levi iztegnjeni roki držite lok, z desnico vlečete tetivo proti obrazu. Da lahko ponovite to postavitev pri vsakem strelu (brez vida – seveda), potrebujete namerilno stojalo. Moje je sestavljeno iz dveh komponent. Ležeči del je letev na tleh, ki vam omogoča, da stopala postavite vedno na isto mesto na liniji. Drugi del stojala pa je trinožnik z namerilno napravo. Ta je postavljena ob vaši iztegnjeni levi roki. Na njej je oporna/naslonilna točka, ki se je dotikate z zunanjo stranjo dlani, t. j. z vašimi členki. Torej, cilj je, da je vaše telo vedno v isti poziciji, premikanje zadetka na tarči dosežemo s premikanjem vaše leve roke, to pa storimo z premikanjem naslonilne točke (levo, desno, gor, dol). Drugi zelo pomemben del pa je vaš trener/-ka, ki vas opazuje in daje sprotne napotke – gre za timsko delo. Dovolj o tem, gremo nazaj v Rim!

Sodnik je pri pregledu opreme ugotovil, da očala niso dovolj zatemnjena (v moji kategoriji jih moramo nositi vsi). Luka in trenerka sta hitro našla rešitev: lepilni trak … roza barve!? Nato pa – končno – čas za akcijo! Dopoldne smo imeli uradni trening, po kosilu pa tekmo.

Tekmoval sem proti petim tekmovalcem in nisem dosegel (zame) dobrega rezultata. Na srečo je bila ta bolj namenjena naši razvrstitvi za streljanje dvobojev. Vrnili smo se v hotel in med večerjo sta mi trenerka ter sotekmovalka Živa dajali napotke za naslednji dan, ki naj bi jih premleval pred spanjem. Napotil sem se v posteljo, da grem »globoko razmišljat« - trenerka in mama pa sta šli na pijačo … brez mene. Težko je življenje športnika.

In tu je petek – dan za dvoboje. Začelo se je odlično: prvega dobim s 6:0 – wu-hu! Nekaj minut pavze in že je tu naslednji dvoboj. Prvi set: izgubil. Drugi set: izgubil … »Uf, Matej, zberi se! Če izgubiš še enega, boš izločen«. Tretji set … je moj! Yes! Četrti: tudi moj! Zdaj gre pa zares: sva izenačena. Tu sem se pa začel tresti. Začetek dvoboja; prva puščica: dobra. Druga: dobra. Tretja … neeeeeee! Ušla mimo lica na tarči. Dvoboj izgubljen. Ko sem se malo umiril, mi je trenerka povedala, da sedaj tekmujem za tretje oziroma četrto mesto. Nato pa mi še pove, da sem streljal proti najboljšem strelcu na tej tekmi! Dobro, da tega nisem vedel prej – psiha igra veliiiiko vlogo v lokostrelstvu. Obenem pa mi je malo napihnila ego, saj je rekla, da je moj sotekmovalec tudi »precej švical«, ko sem ga dohitel. Ampak ni časa za počitek – tu je že naslednji dvoboj … ki sem ga izgubil. Ker sem še novinec na takih tekmovanjih, me je pojedla živčnost.

Torej, končal sem na četrtem mestu, kasneje pa sem izvedel, da sem s tem pristal na desetem mestu na svetovni lestvici!

Slika 5: večina slovenske reprezentance: od leve proti desni: predstavnik Lokostrelske zveze Luka, trenerka Lili, Matej, asistentka Mojca ter Živa z možem Manfredom

Na tej točki pa sem zamenjal klobuček lokostrelca s klobučkom … turista! V hotelu se najprej malo spočijemo in oblikujemo preostanek dneva. Alea iacta est! Pri hotelu vstopimo na avtobus, prijazni mladenič pa nas informira, da ne potrebujemo vozovnic in po krajšem opazovanju to tudi sami potrdimo. Tako prispemo do postaje za metro. Ko končno ugotovimo, kako kupiti karte, se postavimo pred vstopna vrata za postajo. Položimo vozovnico na čitalec in Lili gre mirno čez. Nato položi karto mama in ….

napaka. Eeee …. obrača karto, jo postavi na druga vrata … nič. Hvala Bogu se pojavi od nekje uslužbenec in odklene vrata in že se peljemo na metroju.

Na končni postaji stopimo dol in se povzpnemo po stopnicah in pred nami, čez cesto: Kolosej! Hitro se obrnemo, potegnemo telefone iz žepov in začnemo pozirati za selfije! Na srečo je bila mama lani v Rimu na vodenem ogledu, zato je vedela, kaj naj si ogledamo. Moram priznati, da sem vseeno občutil večnost tega mesta – po stebrih, ki sem jih lahko potipal, obzidjih, čutil sem jo na tleh (kamnita in zelo spolirana od hoje tisočih nog) … Ker v določenih primerih ne vemo, kaj gledamo, vklopim Gemini Live in mi umetna inteligenca identificira znamenitost ter pove, zakaj je znana oz.posebna. Nadaljujemo po poti in zaidemo v ulico, polno restavracij in picerij. Sem zelo presenečen nad cenami; pice stanejo od 12 pa do 18 €; tudi pijače niso pretirano drage. Seveda nakupimo polno spominkov, risb in sladoleda! Ker pa nočemo zamuditi večerje v hotelu, se začnemo vračati. Opazimo, da se šele zdaj začenjajo pojavljati ulični umetniki. Tako naletimo na »Michaela Jacksona«, glasbenika, ki igra techno glasbo na sodih in ceveh, pevko, ki res odlično poje kancone …. Za piko na i pa smo šli po večerji še na (najboljši!) sladoled in koktejle!

Slika 6: Matej, Mojca in Lili pred Kolosejem

Naslednje jutro se odpravimo domov, sproti pa se ustavimo pri Tirenskem morju. Prispemo do plaže in tu je sonček, peščena plaža, galebi, školjke …. in presneti veter! Oblečen sem v trenirko z dolgimi rokavi in me še vedno zebe. Ampak to ne ustavi Lili; po morju čofota skoraj eno uro! Med nadaljevanjem poti se odločimo, da si bomo ogledali še kakšen kraj – odločimo se za mestece Montepulciano, znano po rdečih vinih. Ko prispemo tja, mama in Lili takoj opazita, da je mestece na vzpetini – same stopnice in klanci! Napotimo se proti centru, povzpenjamo se po stopnišču v nekem stolpu. In ko pridemo do vrha, vstopimo v skriti park! Divje. Stari del mesta je obdan z debelim obzidjem iz opek, znotraj pa so ulice tlakovane s kamni. Hiše so ravno tako kamnite in se držijo ena druge. Stavbe so visoke, ulice pa ozke, tako, da je bilo prijetno hladno in odmevajoče. Občasno je nad ulico tudi kakšen nadhod ali pa kar celo stanovanje. Slišati je tudi veliko golobov, kar še bolj doprinese k prijetnemu

vzdušju. Tu in tam pridemo do trgov, ki so edina večja ravna površina v mestu. Usedemo se v manjši bife in naročimo »lokalno posebnost«. Naročimo tudi večerjo: narezek lokalnih mesnin in sirov … mamma mia! To pa je prava italijanska kulinarična izkušnja! Sedaj pa si moramo poiskati še prenočišče. Naletimo na Grand Ducado hotel in priznam, da takoj dobim slab občutek, ko stopim v avlo. Za mizo sta receptor in receptorka v smrtni tišini – razen brenčanja električnega transformatorja in ventilatorjev – sploh me ne spominja na kakšno kriminalko – ne, ne. Najamemo sobo in stopimo v dvigalo, pritisnemo gumb za drugo nadstropje in začnemo se premikati…. Navzdol!? Kaj? Sumljivo? Ah, sploh ne. Končno najdemo sobo, se hitro stlačimo notri ter zaklenemo vrata ter pod kljuko podložimo stol (ne, sploh nismo paranoični). Naslednja pritožba: tanke stene. V sosednji sobi je mlad par. Z dojenčkom. Z izjemno dobrimi pljuči. Na srečo smo dovolj utrujeni, da se zadovoljivo spočijemo. Jutro je tu in zbudimo se z vsemi organi na svojem mestu. Precej boljše volje se odpravimo v hotelsko jedilnico na zajtrk. Smo prijetno presenečeni, saj so stoli in omizje zelo »grajski« - vse iz masivnega lesa z lepo patino in debelim oblazinjenjem. Zajtrk je zopet samopostrežni, hrana je popolnoma zadovoljiva, čeprav tipično hotelska. Ko zapuščamo hotel, pa ugotovimo, zakaj se je dvigalo nepričakovano premikalo. Hotel je zgrajen na brežini in vhod z avlo je postavljen v zgornjem nadstropju, bivalne sobe pa se nahajajo v spodnjih - zanimivo.

Hitro se posedemo v avto ter nadaljujemo s potjo domov. Do avtoceste se peljemo čez res lepe kraje, polne vinogradov in nasadov oljk ter toskanskih kmetij. Preostanek vožnje pa mine brez posebnosti. In to je to. Domov nisem prinesel medalje, vrnili pa smo se z obilico izkušenj ter prijetnih dogodivščin. Take izkušnje hočem večkrat ponoviti, zato se nameravam udeležiti čim več tekem – da bom izboljšal svoj rezultat ter obenem spoznal več tujih krajev in kultur. To mi preprečuje le en faktor: denar. Kot sem omenil na začetku – vse stroške smo krili sami … in govorimo o več tisoč evrih na tekmo. Iz tega razloga sedaj aktivno iščem donatorje in sponzorje. Zaenkrat mi dobro kaže, ker se že pripravlja drugi de l… in temu se v filmski industriji reče »cliffhanger«!

Na vrh

INTEGRACIJA: **Povezani**

Fotografska razstava psov pomočnikov gibalno oviranih in psov vodičev

Avtor: *Sabina Dermota*
Urednica rubrike: *Sabina Dermota*

Ko pomoč postane partnerstvo, je čas, da se o tem spregovori na glas. Razstava skozi dvanajst resničnih zgodb razkriva izjemno vez, ki nastane med uporabniki ter njihovimi psi. Fotografije jih prikazujejo pri delu, igri in sprostitvi. Tekst na plakatih pa odstira njihovo medsebojno vez zaupanja, sodelovanja, samostojnosti in varnosti v vsakdanjem življenju. V prispevku izvemo, kje in kdaj si je razstavo mogoče ogledati.

20. januarja 2026 je na URI Soča potekalo mednarodno delovno srečanje uporabnikov psov pomočnikov gibalno oviranih in uporabnikov psov vodičev ter vaditeljev teh psov. Srečanje sta skupaj organizirala URI Soča in Hrvatska udruga za školovanje pasa vodiča i mobilitet.

Na prvem tovrstnem srečanju smo slovenski in hrvaški uporabniki izpostavili prednosti psov na osebni ravni, hkrati pa tudi težave, na katere naletimo v vsakodnevnem življenju. Kljub dejstvu, da je sobivanje s psi pomočniki zakonsko dobro urejeno, se je pokazalo, da v družbi še vedno prihaja do nepoznavanja in nerazumevanja pomena psov pomočnikov. Zato smo sklenili, da pripravimo skupno fotografsko razstavo, s katero bomo širši javnosti na malo drugačen način razložili pomen posebne vezi, ki se ustvari med nami in našimi štirinožnimi prijatelji.

Razstavo smo poimenovali Povezani, s podnaslovom Jaz imam tvoj povodec, ti pa imaš moje srce. Zasnovana je tako, da se na dvanajstih plakatih predstavlja dvanajst psov, vsak s svojim uporabnikom. Na vsakem plakatu so tri fotografije, ki smo jih iz osebnega arhiva prispevali udeleženci razstave. Na eni je prikazan pes med delom, na drugi v igri in na tretji v sprostitveni interakciji s svojim skrbnikom. Poleg fotografij je na posameznem plakatu tudi tekst uporabnika, iz katerega je razvidno, kaj posamezniku njegov pes pomeni in kako mu pomaga v vsakodnevnem življenju. Opis fotografij je poleg posameznega plakata tudi v brajici.

Del razstave je uvodni plakat. Na njem je opisan namen razstave, razložene so osnovne funkcije psov pomočnikov gibalno oviranih in psov vodičev slepih. Opis, kako te pse prepoznati, kako se do njih obnašati in zakaj je to vedenje pomembno. Celoten tekst razstave je pripravljen tudi v brajici in bo v vezani obliki na razstavi dostopen vsakomur.

Razstava bo na ogled najprej v prostorih URI Soča, in sicer od 14. 9. do 12. 10. 2026. Za tem pa bo gostovala tudi drugod po Sloveniji. Interes zanjo je že kar precejšen, nad čemer smo zelo navdušeni, saj si želimo, da bi jo videlo čim več ljudi. Ogled razstave je za vse brezplačen.

Ob tej priložnosti vabim vse, ki vas razstava zanima, da si jo ogledate. Kraj in čas razstave bomo sproti objavljali na spletni strani Zveze slepih in slabovidnih Slovenije: www.zveza-slepih.si/razstava-psi-vodici-pomocniki

Razstavo sva zasnovali Mirica Ačko in Sabina Dermota.
Grafično jo je oblikovala Nika Dermota.
Za jezikovni pregled besedila je poskrbela Danijela Zupan.
Za tisk plakatov je poskrbel Atelje tiska.
Za tisk v brajici pa seveda Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.
Sponzor plakatov: Loterija Slovenije, d. d.

Toplo vabljeni k ogledu!

Na vrh

INVALIDSKO VARSTVO: **Praktični napotki glede implementacije dostopnosti objektov v javni rabi za invalide**

Avtor in sodelavec: *Brane But*

V RIKOSS-u št. 1/2026 smo objavili prispevek o noveli Zakona o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI-D), ki ureja sistemske rešitve glede dostopnosti objektov v javni rabi za invalide. Poglejmo si nekaj praktičnih napotkov, ki se nanašajo na implementacijo te novele zakona. V prispevku navajamo več povezav, prek katerih lahko pridete do podrobnejših informacij.

Nacionalna svetovalna in informacijska točka

Za pomoč pri prepoznavanju ovir v objektih v javni rabi ter načrtovanju potrebnih prilagoditev je javnosti na voljo Nacionalna svetovalna in informacijska točka za dostopnost, ki deluje na Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije.

Točka nudi brezplačne informacije in svetovanje na telefonski številki 01 420 13 49 ter prek elektronske pošte info@dostopnost.si.

Orodje za preverjanje dostopnosti in priročnik

Javnosti je z letom 2026 na voljo tudi spletno orodje za preverjanje dostopnosti. Orodje omogoča lastnikom in upravnikom objektov, da na enostaven način opravijo osnovno samooceno dostopnosti svojega objekta ter pridobijo vpogled v morebitne ovire.

Na voljo je tudi Priročnik za zagotavljanje univerzalne dostopnosti objektov v javni rabi, ki vsebuje praktične usmeritve in priporočila za načrtovanje ter izvajanje prilagoditev.

Oba vira sta namenjena podpori lastnikom, upravnikom in projektantom pri ustvarjanju bolj dostopnega okolja za vse.

Vir: https://www.gov.si/novice/2026-02-16-dostopnost-objektov-v-javni-rabi-za-invalide/

Na vrh

VEČKRATNA OVIRANOST: **Osebna asistenca: pomoč ali podpora samostojnemu življenju?**

Avtorica in sodelavka: *Metka Knez*

Osebna asistenca posameznikom z oviranostmi omogoča večjo samostojnost, neodvisnost in enakovredno vključevanje v družbo. V prispevku razmišljamo o razliki med pomočjo in podporo ter jo povezujemo z medicinskim in socialnim modelom ter modelom človekovih pravic. Ugotavljamo, da osebna asistenca kot koncept pomeni podporo samostojnemu življenju, posamezne storitve pa pomoč pri konkretnih opravilih. Bistveno je, da odločanje o tem, katero pomoč posameznik potrebuje ter kdaj in kako naj bo izvedena, ostaja na strani uporabnika.

V članku »Osebna asistenca: pomoč ali podpora samostojnemu življenju?« bomo skozi na prvi pogled nekoliko provokativno vprašanje, ali gre pri osebni asistenci za pomoč ali podporo samostojnemu življenju, opredelili, kaj je osebna asistenca, kaj pomenita pomoč in podpora, ali med njunima pomenoma obstajajo temeljne razlike in kako jih je mogoče razumeti v vsakdanjem življenju posameznikov z oviranostmi. Poleg teoretičnih izhodišč, ki jih podajajo nekateri avtorji, bomo predstavili tudi lastne izkušnje avtorice pričujočega članka, ki je zaradi prirojene oviranosti tudi sama uporabnica osebne asistence.

Opredelitev osebne asistence

Osebna asistenca je storitev, ki temelji na individualnem pristopu do vsakega uporabnika z oviranostmi, ne glede na stopnjo in vrsto le-teh. Uporabnik je tisti, ki določa temeljne vidike osebne asistence: kaj potrebuje, na kakšen način naj bo pomoč opravljena in kdo mu bo določeno pomoč nudil. Še zlasti je to pomembno pri nas uporabnicah in uporabnikih, ki imamo zaposlenih več osebnih asistentov.

Zaposlena imam dva osebna asistenta, ki sta spretna vsak na različnih področjih. Eden izmed njiju je zelo spreten pri pomoči v komunikaciji, ki je zaradi gluhote in rehabilitacije poslušanja s polževim vsadkom potrebujem več kot sicer. Osebni asistent mi pomaga tako, da mi stavek za stavkom ponovi tisto, kar je povedala oseba, s katero se pogovarjam. Prav tako mora včasih moje besede ponoviti drugi osebi, ki ji je moja vsebina namenjena. Drugi osebni asistent pa je zelo spreten v gospodinjstvu, je natančen pri čiščenju bivalnih prostorov ter rad sodeluje pri kuhanju in nakupovanju živil, zato njegovo pomoč uporabljam predvsem pri teh opravilih.

Osebna asistenca je bila leta 2017 uzakonjena kot pravica z Zakonom o osebni asistenci, ki ga je po večletnih prizadevanjih sprejel državni zbor republike Slovenije. Storitev osebne asistence kot pravica pa se je začela izvajati leta 2019.

Začetki osebne asistence pri nas v resnici segajo v začetek devetdesetih let, ko je idejo o neodvisnem življenju začela uresničevati in živeti skupina mladih z gibalnimi

ovirami, ki so se vpisali na fakultete Univerze v Ljubljani. Želeli so študirati in zaživeti kot drugi mladi ljudje brez gibalnih oviranosti. Kolegice in kolegi so se znašli na različne načine, predvsem pa jim ni zmanjkalo poguma in vztrajnosti, da so idejo o neodvisnem življenju predstavljali javnosti ter poudarjali svojo potrebo in zahtevo, da imajo pravico bivati, študirati in se ukvarjati s prostočasnimi dejavnostmi kot kdorkoli drug.

Za uresničevanje neodvisnega življenja so začeli uporabljati storitev osebne asistence, ki so jim jo v začetku nudili prostovoljke in prostovoljci ter študentje različnih fakultet na praksi, med njimi študentje socialne pedagogike in socialnega dela. Tako sem se tudi sama spoznala s filozofijo Neodvisnega življenja in s storitvami osebne asistence.

Predstavniki YHD – Društva za kulturo in teorijo hendikepa v svojih gradivih poudarjajo, da neodvisno življenje pomeni temeljno človekovo pravico, ki človeku z različnimi oviranostmi omogoča, da sam odloča o svojem življenju in sprejema temeljne vsakodnevne odločitve: kdaj bo zjutraj vstal, katera oblačila bo oblekel, kdaj in kaj bo jedel, kaj bo počel, kdaj bo opravil posamezno opravilo, za kaj se bo izobraževal in za kateri poklic se bo odločil. Pri tem je odločitev na strani uporabnika: sam odloča, kaj potrebuje, kako naj bo pomoč ali storitev opravljena in kdo mu bo pri tem pomagal (Modic idr., 2021).

Pomoč in podpora

Za lažje razumevanje obravnavane teme si poglejmo, kako pomena besed pomoč in podpora opredeljuje Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja (SSKJ², 2014).

Pomoč je v slovarju opredeljena v dveh pomenih. Prvi pomen je »kar kdo naredi namesto drugega«. V ta pomen sodijo na primer pomoč pri delu ali pomoč v gospodinjstvu. Znotraj tega pomena slovar navaja tudi, da pomoč pomeni »kar kdo naredi za koga sploh«, kamor sodijo na primer pomoč zdravnika, strokovna pomoč, tehnična pomoč in pomoč gasilcev. Drugi pomen pomoč opredeljuje kot »kar se da komu, da pride iz neugodnega položaja«. Sem sodijo na primer denarna in moralna pomoč, pomoč v hrani in obleki ter pomoč prizadetim prebivalcem.

Slovar besedi podpora pripisuje šest pomenov: 1) »predmet, ki podpira, navadno v obliki droga, ki omogoča, da kaj je, ostane v določenem položaju«; 2) »denarni prispevek, ki komu olajša življenjske razmere«; 3) »kar omogoča, podpira določeno dejanje, aktivnost«; 4) »omogočanje nemotene uporabe računalnikov, računalniških sistemov«; 5) »kar komu kaj olajšuje, mu pomaga; opora«; 6) »glagolnik od podpreti«.

Za obravnavo naše teme je najpomembnejši prvi pomen besede pomoč, še posebej opredelitev »kar kdo naredi namesto drugega«. Govori namreč o tem, da nekdo za

nas nekaj naredi, ker določenega opravila sami ne moremo opraviti ali pa ga zaradi svoje oviranosti opravimo zelo težko in bi pri tem porabili veliko časa in energije, ki ju potrebujemo tudi za druge aktivnosti v vsakdanjem življenju.

Sama lahko na primer s pomočjo tehničnih pripomočkov izpolnim tabelo v določenem dokumentu, vendar mi to vzame veliko časa in energije, saj zaradi hude slabovidnosti zelo težko sledim vsebinam na zaslonu, še zlasti kadar so podatki zapisani v tabelah in jih moram tam tudi dopolnjevati. Da opravilo izvedem hitreje in lahko v krajšem času naredim več, prosim osebnega asistenta za pomoč pri izpolnjevanju tabele po mojih navodilih. Najprej mi prebere, katere informacije zahteva posamezna rubrika, nato mu podatke narekujem ali pa jih skupaj poiščeva v drugem dokumentu in jih vneseva na ustrezno mesto.

Pri opredelitvi pojma podpora sta za obravnavano temo pomembna predvsem tretji in peti pomen. Tretji govori o podpori kot nečem, kar omogoča izvedbo določene aktivnosti, peti pa o nečem, kar človeku določeno aktivnost olajša in mu je pri njenem izvajanju v oporo.

Leta 2023 sem si ob padcu na stopnicah v domačem bloku zlomila 11. vretence in bila skoraj celo leto močno omejena v svojem funkcioniranju. Predvsem pa nisem zmogla sprehajati svoje psičke Molly, ki je moj pes vodič slepih in je pri meni že od februarja 2022. V tej na videz brezizhodni situaciji mi je bila v podporo osebna asistenca in v tem času je psičko namesto mene sprehajal osebni asistent. Če v tistem času osebne asistence ne bi imela, bi morala psičko vrniti vaditelju, ker nisem bila zmožna skrbeti zanjo. Oba pomena podpore lahko postavimo ob prvi pomen pomoči, ki govori o tem, da nekdo nekaj naredi namesto drugega.

Medicinski in socialni model

Pri razumevanju pojmov pomoči in podpore je pomembno razumeti tudi širši pomen obravnave posameznika z oviranostmi po medicinskem in socialnem modelu in po modelu človekovih pravic. Modic idr. (2021) so za globlje razumevanje koncepta neodvisnega življenja in storitve osebne asistence predstavili medicinski in socialni model obravnave posameznikov z oviranostmi ter razumevanja težav in izzivov, s katerimi se ti srečujejo.

Medicinski in socialni model se pomembno razlikujeta predvsem v razumevanju, kje se nahajajo težave in ovire, s katerimi se srečuje posameznik z oviranostmi. Medicinski model jih umešča predvsem v posameznika in njegove prirojene ali pridobljene hibe, kot so slepota, huda naglušnost, nezmožnost hoje ali premikanja rok. Socialni model nasprotno problem umešča v socialno in družbeno okolje ter se osredotoča na ovire in okoliščine, ki posameznika onesposabljajo in mu preprečujejo enakovredno udejstvovanje v vsakdanjem življenju.

Iz različnega razumevanja izvora težav izhaja tudi različen način njihovega reševanja. Medicinski model rešitev išče predvsem v zdravljenju, rehabilitaciji in operativnih posegih, s katerimi naj bi prirojene ali pridobljene hibe posameznika čim bolj zmanjšali ali odpravili. Pri tem lahko bolezen ali oviranost postane razumljena kot posameznikova osebna tragedija, funkcionalne in strukturne ovire v okolju pa ostanejo spregledane. Socialni model pogled obrne: v ospredje postavlja prepoznavanje in odpravljanje ovir v okolju, ki posamezniku preprečujejo, da bi hodil v šolo, študiral na fakulteti, se zaposlil, obiskal gledališko predstavo ali se udeležil športne prireditve. Oviranost in diskriminacija tako nista razumljeni zgolj kot posledica zmanjšane zmožnosti posameznika, temveč sta povezani tudi z njegovim socialnim okoljem.

Modela se razlikujeta tudi glede položaja posameznika v odnosu do strokovnjakov. V medicinskem modelu je posameznik predvsem objekt strokovne obravnave. Strokovnjaki določajo njegove omejitve in stopnjo oviranosti ter se lahko osredotočajo predvsem na tisto, česar posameznik ne zmore, medtem ko njegova močna področja in spretnosti ostajajo manj opažena. Takšno razumevanje je bilo povezano tudi z institucionalnimi oblikami izobraževanja in bivanja, pri katerih so posamezniki z oviranostmi velik del svojega življenja preživljali v specializiranih ustanovah.

Socialni model položaj posameznika spremeni. Posameznik ni več zgolj objekt obravnave, ampak nekdo, ki govori v svojem imenu, ima pravico do informacij o postopkih, ki se izvajajo v zvezi z njim, ter pravico, da jih tudi zavrne, kadar se z njimi ne strinja. Njegova zahteva, da prebiva, se izobražuje, dela in sodeluje v običajnem socialnem okolju, zato pomeni tudi spremembo njegovega položaja ter spremembo storitev, ki naj bi mu takšno življenje omogočale.

Model človekovih pravic

Degener (2016, 2024) socialni model nadgradi z modelom človekovih pravic. Izhaja iz spoznanja, da je socialni model pomembna osnova za razumevanje družbenih in strukturnih ovir v okolju, s katerimi se srečujejo posamezniki z oviranostmi, vendar poudarja tudi pomen človekovih pravic, ki posameznika z oviranostmi postavljajo v enakovreden položaj z drugimi ljudmi v skupnosti.

Socialni model je pomemben pri pojasnjevanju družbenih ovir in diskriminacije, model človekovih pravic pa v središče postavlja človekovo dostojanstvo in posameznika kot nosilca pravic. Človek ni vreden zato, ker je produktiven, samostojen ali koristen, temveč zaradi svoje človeške vrednosti. Model človekovih pravic obenem ne zanika telesne oziroma zdravstvene stvarnosti oviranosti. Človekove bolečine, zdravstvene potrebe in zmanjšane zmožnosti niso nekaj, kar bi morali spregledati zato, ker zagovarjamo družbeno razumevanje oviranosti. Pomembna je tudi identiteta, saj je oviranost lahko del posameznikove identitete in človekove raznolikosti.

Zaključek

Če se vrnemo k vprašanju, ali je osebna asistenca pomoč ali podpora samostojnemu življenju, ugotovimo, da odgovor ni enoznačen. Osebna asistenca je namreč oboje, vendar na različnih ravneh.

Z vidika koncepta osebne asistence in samostojnosti uporabnika osebna asistenca pomeni podporo samostojnemu življenju. V republiki Sloveniji je z zakonom o osebni asistenci posameznikom z oviranostmi, ki izpolnjujejo zakonske pogoje, omogočena pravica do osebne asistence. Država zagotavlja tudi sredstva za njeno izvajanje. S tem posamezniki z oviranostmi pridobivamo podporo, ki nam omogoča opravljanje različnih družbenih vlog ter enakovrednejše vključevanje v vsakdanje življenje.

Posamezne storitve osebne asistence, kot so pomoč pri osebni negi, hranjenju, premikanju, komunikaciji, spremstvu, gospodinjskih opravilih, pomoč pri študiju ali na delovnem mestu pa predstavljajo pomoč pri opravljanju konkretnih dejavnosti. Osebni asistenti to pomoč izvajajo glede na individualne potrebe uporabnika, po njegovih navodilih in z njegovim soglasjem.

Osebna asistenca je torej kot koncept podpora samostojnemu življenju, posamezne storitve osebne asistence pa predstavljajo pomoč pri opravljanju posameznih opravil. Pri tem je bistveno, da odločanje o tem, katero pomoč uporabnik potrebuje, kdaj jo potrebuje in kako naj bo izvedena, ostaja na njegovi strani. Prav možnost odločanja o lastnem življenju je namreč eden izmed temeljnih pogojev njegove samostojnosti.

Viri in literatura

Degener, T. (2016). Disability in a Human Rights Context. Laws, 5(3), 35. https://doi.org/10.3390/laws5030035

Degener, T. (2024). The Human Rights Model of Disability in Times of Triage. Scandinavian Journal of Disability Research, 26(1), 437–449. https://doi.org/10.16993/sjdr.1088

Modic, K., Pečarič, E., in Retelj, D. (2021). Osebna asistenca: priročnik za razumevanje neodvisnega življenja. YHD – Društvo za teorijo in kulturo hendikepa.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. (2014). Fran, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Dostop 21. 8. 2026.

Zakon o osebni asistenci (ZOA). (2017). Uradni list republike Slovenije, št. 10/17.

Na vrh

OGLASNA DESKA: **Ko kultura postane prostor za vse**

Vseslovenska glasbena prireditev slepih in slabovidnih v počastitev dneva bele palice

Avtorica: *Sonja Pungertnik*

Glasba je eden tistih jezikov, ki ne potrebuje vida. Potrebuje posluh, občutek, ustvarjalnost in predvsem prostor, da lahko zazveni. Prav takšen prostor želi ustvariti vseslovenska glasbena prireditev Pesem vidi dlje, s katero bomo počastili letošnji mednarodni dan bele palice ter z njo opozorili na ustvarjalno moč slepih in slabovidnih.

Dan bele palice, ki ga zaznamujemo 15. oktobra, je priložnost za razmislek o samostojnosti, dostopnosti in enakih možnostih ljudi z okvaro vida. Toda bela palica ni le pripomoček za varno gibanje in prepoznavnost. Je tudi simbol pravice do polnega sodelovanja v družbi. Kultura je pri tem pomemben del zgodbe.

Ko govorimo o dostopnosti kulture za ljudi z okvaro vida, pogosto najprej pomislimo na prilagojene knjige, zvočne opise filmov, tipne reprodukcije umetnin ali dostopne gledališke predstave. Vse to je pomembno. A dostop do kulture pomeni še nekaj več: pomeni možnost, da kulturo tudi sami soustvarjamo in se skozi njo izražamo.

Slepi in slabovidni ljudje nismo zgolj občinstvo, ki mu je treba kulturne vsebine prilagoditi. Smo tudi ustvarjalci, izvajalci, glasbeniki, pisci, likovni umetniki, igralci …

Prav glasba to še posebej nazorno pokaže. Pri njej vid ni pogoj za umetniško izražanje. Glasbenik lahko svojo ustvarjalnost posreduje neposredno – z glasom, instrumentom, ritmom, melodijo in besedilom. Zato je glasba vseskozi pomemben prostor ustvarjanja številnih ljudi z okvaro vida. Prireditev Pesem vidi dlje želi to ustvarjalnost postaviti v središče. Ne kot posebnost, ki jo je treba predstaviti, temveč kot umetnost, ki si zasluži poslušanje, priznanje in prostor na kulturnem odru.

Slovenska in svetovna glasbena zgodovina poznata številne slepe glasbenike. Njihove zgodbe nas opominjajo, da okvara vida nikoli ni nujno pomenila tudi odsotnosti talenta, ustvarjalnosti ali umetniške ambicije. Celo nasprotno. Morda se je prav zaradi večje senzibilnosti za zvok, posluh lahko še bolj razvil. Slepi glasbeniki so igrali klavir, orgle, harmoniko, violino, kitaro in številna druga glasbila, peli, skladali in poučevali. Pogosto so si morali ustvarjalni prostor izboriti v okoljih, ki niso bila prilagojena njihovim potrebam. Njihove zgodbe niso samo del zgodovine glasbe. So del zgodovine prizadevanj ljudi z okvaro vida za samostojnost, izobraževanje, delo in kulturno udejstvovanje. Ko se jih spominjamo, zato ne govorimo zgolj o preteklosti. Govorimo tudi o sedanjosti in prihodnosti: o tem, da imajo tudi novi rodovi slepih in slabovidnih ljudi pravico stopiti na oder, ustvarjati in biti slišani.

Pri razpravah o vključevanju v kulturo se pogosto ustavimo pri vprašanju, ali je slepim in slabovidnim omogočen dostop do gledališča, muzeja, kina ali koncerta. To vprašanje je pomembno, vendar ni dovolj. Vprašati se moramo tudi: ali ima umetnik z okvaro vida priložnost stopiti na oder? Ali lahko izda knjigo? Ali lahko razstavlja? Ali lahko posname album? Ali lahko postane profesionalni umetnik? In ali ga bo

občinstvo sprejelo kot ustvarjalca, ne glede na njegovo okvaro vida? To je pomemben korak, ki vodi od dostopa do kulture k sodelovanju v kulturi.

Potrebujemo kulturne ustanove, organizatorje, izobraževalne možnosti in predvsem družbeno okolje, ki prepoznava talent. V tem duhu nastaja vseslovenska glasbena prireditev Pesem vidi dlje. Namenjena je srečanju, povezovanju in predstavitvi glasbenega ustvarjanja ljudi z okvaro vida. Z glasbo želimo pokazati nekaj, kar je včasih težko povedati z besedami: da svet slepih in slabovidnih ljudi ni svet brez podob, barv in doživetij, temveč svet številnih načinov zaznavanja in izražanja. Naslov prireditve zato nosi posebno sporočilo. Pesem lahko »vidi« dlje od predsodkov. Lahko preseže predstave o tem, česa človek z okvaro vida ne zmore. Lahko poveže ljudi, ki se sicer morda nikoli ne bi srečali. In lahko poslušalcu odpre pogled v ustvarjalnost, ki je pogosto spregledana.

Prireditev naj bo obenem zahvala. Zahvala vsem, ki skozi desetletja ustvarjajo, nastopajo, poučujejo, organizirajo in podpirajo kulturno življenje ljudi z okvaro vida. Zahvala tistim, ki so vztrajali tudi takrat, ko je bilo treba za priložnost na odru vložiti mnogo več truda, kot drugim. In zahvala vsem, ki verjamejo v ustvarjalno moč ljudi z okvaro vida.

Nenazadnje pa je prireditev Pesem vidi dlje tudi povabilo širši javnosti. Umetnost dobi svoj pravi pomen takrat, ko lahko doseže različna občinstva. Zato je pomembno, da o ustvarjanju ljudi z okvaro vida govorimo širše. Ne le ob dnevu bele palice in ne le ob posebnih prireditvah. Ko občinstvo sliši dobro pesem, je bistveno, ali ga nagovori. Ko posluša glasbenika, je pomembna njegova izvedba. Okvara vida je lahko del ustvarjalčeve življenjske zgodbe, ni pa nujno bistvo njegove umetnosti. Potrebujemo več priložnosti, na katerih smo lahko predstavljeni preprosto kot ustvarjalci. Boleče je, ko se ov redkih priložnostih, ko naši ustvarjalci lahko stopijo v ospredje, v naslovih člankov najprej navaja njihova invalidnost in šele nato njihovo ustvarjanje. Tako beremo o slepi igralki, slepem pianistu in podobno. Ne gre za to, da bi morali invalidnost skrivati. Gre le za to, da bi ji znali dati pravo mesto. Ali ni čisto drugače slišati če rečemo, odlična flavtistka in šele potem, če je potrebno, opišemo njene okoliščine ustvarjanja? S prireditvijo Pesem vidi dlje želimo pokazati, koliko ustvarjalnosti obstaja med slepimi in slabovidnimi ljudmi v Sloveniji, ter spodbuditi nove priložnosti za nastopanje, sodelovanje in povezovanje.

Bodite z nami v četrtek, 15. oktobra ob 17. uri, v Odiseji v Ljubljani. Svoj sedež pa si rezervirajte v klicnem centru Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije, na telefonski številki 01 47 00 244.

Naj zazvenijo glasovi in instrumenti. Naj se ohranijo spomini na tiste, ki so ustvarjali pred nami. Naj dobijo prostor tisti, ki ustvarjajo danes. In naj mladi, ki šele odkrivajo svojo ustvarjalno pot, vedo, da njihov glas šteje.

Na vrh

TEHNIČNI PRIPOMOČKI: **SightCity 2026, sejem pripomočkov za slepe in slabovidne v Frankfurtu**

Avtorica in sodelavka: *Petra Derganc*, strokovna sodelavka za tehnične pripomočke na ZDSSS

V članku so zbrani vtisi in opisi novosti sejma tehničnih pripomočkov SightCity 2026. Te smo pripravili strokovni delavci ZDSSS, ki smo se udeležili sejma. V uvodu pa je predstavljen novi zaposleni na področju tehničnih pripomočkov.

V članku strokovni delavci ZDSSS predstavljajo vtise s sejma SightCity 2026 v Frankfurtu, kjer so si ogledali novosti na področju tehničnih pripomočkov za slepe in slabovidne. Prispevek prinaša poglede na taktilni tisk, talne oznake, zaposlovanje, brajeve tiskalnike in vrstice, zvočne knjižnice, športne pripomočke ter vlogo umetne inteligence. Uvodoma avtorica Petra Derganc napove tudi svoje slovo in predstavi novega sodelavca za tehnične pripomočke.

Slovo Petre Derganc in predstavitev Aleša Mačkovška - novega sodelavca na področju tehničnih pripomočkov pri ZDSSS

Zahvaljujem se vam za branje mojih člankov in zelo dobrodošle povratne informacije. Kot že veste, sem s koncem julija 2026 odšla iz delovnega mesta referenta za tehnične pripomočke na ZDSSS. Dve leti dela s slepimi in slabovidnimi je minilo hitro in je bilo res polno, navdihujoče in v luči rasti. Na Zvezi sem bila sprejeta zelo toplo in upam, da sem to predala tudi naprej. Po poklicu sem akademska slikarka in z oktobrom odhajam v tujino, natančneje Indijo, kjer se bom nekaj časa lahko posvečala svoji slikarski praksi. Dragi moji, bilo mi je lepo. Prepuščam vas v dobrih rokah.

Rubrika tehnični pripomočki ostaja, pisec in moj naslednik pa je prijetni Aleš Mačkovšek. Aleš se prvič podaja v svet slepote in slabovidnosti in moram reči, da ga spoznava s pravo mero odprtosti in natančnosti. Aleš je študiral prevajalstvo, vendar ga je že od nekdaj zanimala tehnika. Dosegljiv je na isti telefonski številki: 01 4700 224.

SightCity 2026

Letos smo se na sejem podali v večji zasedbi strokovne službe ZDSSS. Udeležili smo se ga Petra Derganc, strokovna sodelavka za tehnične pripomočke, Nejc Bahor, tiskar v brajevi tiskarni, Janja Miklič, strokovna sodelavka za področje vseživljenjskega učenja, Matej Ledinek, strokovni vodja osebne asistence, Blaž Saksida, informativna dejavnost, ter Štefan Kušar, bivši glavni tajnik Zveze. Sejem je potekal v Frankfurtu in sicer na sejmišču Kap Europa.

Imela sem veliko sestankov z našimi partnerji in bila na lovu za novimi priložnostmi. Časa za pregled novosti je bilo malo, na hitro pa lahko rečem, da od lani ni bilo nekega spektakularnega razvoja. Nekateri prototipi so se razvili v (slabo) izdelane produkte, nekateri produkti so dobili lepe nadgradnje, a s tem manj lepe cene, ponovno pa je bilo lepo videti vse na enem mestu. Udeležila sem se sestankov z našimi partnerji, kjer smo se dogovarjali in tehtali o morebitnih izboljšavah za naš trg. Glavni cilj letošnjega obiska sejma zame je bilo mreženje, saj sem vedela, da bom imela za ogled samih produktov bolj malo časa. V tem sem bila uspešna, saj bomo na ZDSSS pozno v jeseni predstavili nekaj cenovno privlačnejših novosti. Več o tem vam bo razodel Aleš, morda že v naslednji številki RIKOSS-a.

Nejc Bahor, tiskar v brajevi tiskarni ZDSSS

Na sejmu SightCity v Frankfurtu sem se osredotočil predvsem na raziskovanje taktilnega, tipnega tiska ter talnih oznak, kar oboje v veliki meri sestavlja izjemno pomembno področje za slepe in slabovidne v smislu dostopnosti.

Stavba, kjer je potekal sejem, je bila v celoti opremljena s taktilnimi talnimi oznakami, kar sem si z zanimanjem ogledoval in tudi fotografiral za poznejše reference. Pomembna so se mi zdela območja okoli stopnišč, pomičnih stopnic, dvigal ter območja, kjer se nahaja večje število vrat oziroma prehodov v druge prostore, saj ti zaradi pogoste gneče predstavljajo velik izziv za slepe in slabovidne. Z znanjem, ki sem si ga nabral, bi sicer ocenil, da so sejmišče s taktilnimi talnimi oznakami polepili bolj za vtis kot za dejansko funkcionalnost, saj so namenjena tipanju s palico, večina slepih in slabovidnih obiskovalcev pa je imela s sabo spremljevalca. Omenjena območja so bila tudi prepogosto posejana z oznakami. Je pa taktilne talne oznake ponujalo lepo število podjetij, npr. podjetje Harpo, kjer so ponosni na svojo bogato in stilsko dodelano ponudbo. Skratka, oznake vseh možnih oblik, dolžin, debelin in tekstur.

Med ogledom sem našel tudi nekaj proizvajalcev orientacijskih prostorskih tabel. Bolj zanimive so bile na primer pomanjšane makete gora in hribov, narejene s pomočjo 3D tiskalnika, ter kovinski taktilni napisi podjetja C-Marx, ki jih namesto z barvo tiskajo z mešanico plastike ter različnih kovin in so izredno kakovostne in vzdržljive. Nekaj besed in kontaktne podatke sem izmenjal s predstavnikom podjetja Meng, ki se ukvarja s prodajo taktilnih talnih oznak in različnimi orientacijskimi informacijskimi in prostorskimi tablami (steklo, kovina, aluminij combond). Zanimalo me je predvsem, ali imajo v podjetju (ali nasploh v Nemčiji) uveljavljen sistem znakov, ki se jih tiska na orientacijske table, npr. smerne puščice, oznake za različne predmete v prostoru (gasilni aparat, stopnice, informacijska točka, …). Izkazalo se je, da takšen standard še ne obstaja, podjetje pa povečini tiska materiale, kot jih oblikuje in dostavi oblikovalec. Naš zaključek je bil, da je uporabnost takih tabel odvisna predvsem od spretnosti in podkovanosti oblikovalca v zakonitostih dostopnosti. To se je lahko potrdilo tudi pri drugih podjetjih, ki izdelujejo tovrstne table bolj kot stranski produkt njihovega osnovnega posla. S sogovorci smo se strinjali, da dokler ni na vidiku uveljavljenih standardov, bo veliko izdelkov bolj vizualno všečnih kot pa oprijemljivo uporabnih. Je pa tudi res, da je ta niša tiskarstva v takem obsegu še v razvojni fazi in

se bodo uporabne metode tiska in tovrstnega specifičnega oblikovanja razvile šele čez nekaj časa, ko se bo v praksi izkazalo, kaj slabše in kaj bolje deluje.

Janja Miklič

Zame je bila večina pripomočkov novih, saj prej sveta slepih oziroma slabovidnih zares nisem poznala. Na stojnicah je bilo meni osebno najbolj zanimivo, kakšne programe ponujajo slepim oziroma slabovidnim po Nemčiji; osredotočila sem se na področje zaposlovanja in na možnosti prenosa v naš sistem. Seveda je zaradi velikosti države tudi število slepih oziroma slabovidnih uporabnikov dosti večje, a vendar, kaj se lahko naučimo od njih in kako lahko prilagodimo njihove sisteme našim, kaj vse bi lahko ponudili našim uporabnikom, česar še nimajo, predvsem v smislu zaposlitvene rehabilitacije ali pomoči ob izgubi vida in kasnejši rehabilitaciji. Pri inkluzivnem zaposlovanju je bilo izpostavljeno podjetje Microsoft; predstavitev sta izvedla dva zaposlena, ki sta slepa oziroma slabovidna, zaposleni pa so tudi nekateri z drugačnimi invalidnostmi: paraplegik, naglušna oseba, oseba z avtoimunsko boleznijo, Tourettovim sindromom, avtist. Delodajalec je prepoznal, na katerih področjih ima zaposleni svoje prednosti in te prednosti lahko delavci s pridom uporabljajo pri svojem delu. Na primer, naglušna oseba lahko dobro prepoznava telesno govorico, slabovidni je lahko zelo dober v komunikaciji in motivacijskih govorih, dislektik morda dobro upravlja s številkami.

Najbolj so me pritegnile zgibanke in voščilnice, na katerih so bile odtisnjene besede ali živali. Na isti stojnici so bile tudi reliefne fotografije, ki slepim oziroma slabovidnim olajšajo predstavo, kako je nekaj v resnici videti. Zanimive so bile tudi knjige oziroma skripte, ki so napisane v lažjem jeziku, poleg tega pa izdelane iz posebnih materialov, da si uporabnik lažje predstavlja, kaj bere. Na primer, jelka je bila izdelana iz zelene žice z na vrhu pritrjenim cofom, tako da je bila podobna novoletni jelki.

Na eni izmed bolnišnic za zdravljenje psihosomatskih bolezni ponujajo več vrst celostne obravnave, na kliniko je vključenih več različnih strokovnih profilov, ki pomagajo slabovidnemu uporabniku. Vključeni so tudi družinski člani ter njegov delodajalec. Trenutno izvajajo modelni projekt, kjer slepim oziroma slabovidnim pomagajo po zdravstveni plati, pa tudi na njihovi poklicni poti. Nasploh imajo njihovi slepi in slabovidni veliko medicinske podpore, saj imajo več klinik, ki izvajajo operacije ali drugačne načine zdravljenja oči.

Ena izmed stojnic je predstavljala podkast, v katerem so podane zgodbe ljudi, ki imajo dedno optično nevropatijo, eno izmed redkih genetskih bolezen oči. Pomembno se mi zdi, da se govori o življenjskih zgodbah, ki vlivajo upanje na boljši svet in prinašajo možnost medsebojne podpore v družbi.

Posebej dragocen se mi zdi vpogled v prakso iz tujine, predvsem na področju zaposlovanja in celostne obravnave. Predvsem sem videla, kje je še prostor za nadaljnje učenje in strokovni razvoj. V prihodnje si želim poglobiti razumevanje in

pridobiti več znanja, da bi lahko s svojim delom bolje prispevala k podpori slepim in slabovidnim.

Blaž Saksida

Zadnjič sem bil na sejmu pred sedmimi leti. V tem času je šel razvoj tehničnih pripomočkov kar precej naprej, predvsem po zaslugi umetne inteligence in strojnega vida. Po drugi strani pa je bil, po besedah sogovornikov, ki so redni obiskovalci, letošnji sejem skromnejši od lanskoletnega.

Na sejmu sem se osredotočil na razstavljavce, ki so predstavljali brajeve tiskalnike, brajeve vrstice, daisy predvajalnike in spletne oz. mobilne sisteme za zvočne knjižnice ter šport za slepe in slabovidne.

Šport slepih in slabovidnih:

Podjetje Bambuk E-trikes, Quads & Tandems je predstavljalo električni tricikel, s katerim smo se lahko zapeljali pred sejemskim vhodom. Gre za vozilo, ki ima spredaj dve kolesi in zadaj eno, ter nima klasičnega krmila, pač pa dve vertikalni krmilni palici. Sedi se udobno v sedežih z naslonjali. O ceni pa raje ne bom izgubljal besed. Naj samo namignem, da si za ta denar lahko kupiš avtomobil. Tandemov na žalost ni bilo na prizorišču.

Handi Life Sport: naš že poznani partner za športne pripomočke, ki ima širok nabor žog (nogomet, košarka, odbojka itd.). Razstavljen so imeli tudi novejši model zložljive mize za showdown, ki se jo lahko sestavi brez orodja in ustreza IBSA standardom.

International Blind Ice Hockey Federation: hokejski navdušenci želijo razširiti ta novi šport za slepe in slabovidne po svetu. Trenutno ga igra bolj malo držav (ZDA, Kanada, Finska, Rusija), razvijajo pa dejavnost v Nemčiji in na Češkem.

Še nekaj o igri: igra se s prilagojenim, zvenečim pakom, ki je 3x večji od običajnega. Igrajo lahko športniki iz kategorije B3 in B2, ki igrajo v napadu in obrambi, igralec B1 pa je vratar.

IBIHF trenutno zbira informacije o igralcih in državah, kjer bi lahko predstavili ta šport. Zainteresirani jih lahko kontaktirate prek obrazca: International Blind Ice Hockey Registration Form ali maila info@blindicehockey.com.

Brajevi tiskalniki:

Braillo Norway, ki je po novem pod okriljem podjetja American Thermoform, je predstavil prvi velikoserijski tiskalnik oz. izbočevalnik Braillo 400 CS2, ki namesto rol (bal) papirja uporablja papirne pole. Njegova zmogljivost je 1200 strani na uro. Cena

je ugodnejša od klasičnega stroja na bale (okrog 50.000 €), pa tudi glasnost je precej nižja.

Index, podjetje, ki ga dobro poznamo, saj imamo nekaj njihovih brajevih tiskalnikov Everest. Predstavili so nov vstopni model Index MonoLite, ki omogoča le enostransko tiskanje in papir formata do A4. Prednost tiskalnika pa je variabilna višina brajevih pik, kar pride prav predvsem pri grafičnih ponazoritvah.

Ko že omenjamo grafične ponazoritve, podjetje je izdalo novo brezplačno programsko opremo: Index Braille Tactile Graphic, ki omogoča enostavno pretvorbo slik v taktilne brajeve grafike. Med podprtimi jeziki naj bi bila tudi slovenščina. Program naj bi se lahko uporabil tudi za tiskanje črnega tiska na običajni tiskalnik in nato čez brajice na brajev tiskalnik (z nastavitvijo offseta).

ViewPlus je še en proizvajalec brajevih tiskalnikov. Tiskalniki omogočajo variabilno višino brajice (8 različnih višin), kar omogoča tisk predvsem grafičnih ponazoritev. Nekateri tiskalniki omogočajo hkraten tisk brajice in črnega tiska.

Nippon Telesoft Co. so brajevi tiskalniki z zanimivim oglaševanjem: slika dojenčka, ki spi ob tiskalniku in napis Ali lahko spite poleg brajevega tiskalnika? Tiskalnik upraviči svojo reklamo, saj je izjemno tih. Nekateri modeli omogočajo simultan tisk brajice in črnega tiska. Hitrost tiska pa ni ravno visoka.

Imajo 3 modele: Gemini Basic za cca 6.000 € (distributerska cena: 4.500), Gemini Super 9.000 € (6.000) in Dog Pro32W 12.000 € (9.000).

Brajeve vrstice:

Poleg že znanih proizvajalcev kot so HumanWare, Papenmeier, Optelec, so se predstavila tudi manj znana podjetja:

Nippon Telesoft Co., ki proizvaja tudi cenovno ugodne brajeve vrstice in brajeve beležnice. Seika version 3 pro, 6 pro in Seika 80: prvi dve sta 40 celični, zadnja je 80 celična vrstica (vse s piezo celicami). Version 6 pro omogoča povezavo s telefonom ali računalnikom tudi brezžično prek Bluetootha, ima pa vgrajeno litij-ionsko baterijo, ki omogoča do 10 ur dela.

V ponudbi imajo tudi brajeve beležnice Seika mini 16 in 24.

Zanimiva je predvsem serija Seika Mini Plus2, ki ima vgrajen Qualcommov procesor in samostojni Android operacijski sistem, ki omogoča nameščanje aplikacij direktno na vrstico. Ima tudi zvočnik in mikrofon ter režo za SIM kartico ter Wi-Fi, kar pomeni, da s to vrstico lahko opravljate tudi klice ali pa si dopisujete prek sporočil. Prek USB-C kabla ali Bluetootha jo lahko povežemo z računalniki in mobilnimi telefoni ter uporabljamo kot klasično brajevo vrstico.

Seika Studio II je brajev računalnik z Windows OS, v katerem se nahaja Intelov procesor in je zanimiva alternativa prenosniku, saj ima Qwerty tipkovnico in 40 celično brajevo vrstico v eni napravi.

Edina pomanjkljivost vrstic in beležnic je plastično ohišje namesto kovinskega, kot smo ga vajeni pri drugih proizvajalcih.

Harpo je predstavil lično in tanko brajevo beležnico BraillePen24.

Daisy predvajalniki in aplikacije za zvočne knjige

Solar Grove Solution: majhni in poceni predvajalniki zvočnih knjig, ki imajo na zadnji strani sončni panel, ki lahko napaja predvajalnik.

Preprosti predvajalniki z le nekaj osnovnimi tipkami, ki jih knjižnice za slepe in slabovidne pošiljajo kar po pošti (npr. nemška avdio knjižnica VBH), ali pa pošiljajo SD kartice, naložene s knjigami, ki jih uporabniki vstavijo v predvajalnik.

Najpreprostejši je predvajalnik Sprout v velikosti kreditne kartice, z vgrajenim zvočnikom, USB-C priklop za polnjenje. Ima majhen spomin (cca 16 MB - 1 ura predvajane vsebine). Z njim bi lahko nadomestili CD-je.

Modela Vine C1 in C2 sta preprosta predvajalnika, ki omogočata osnovno navigacijo (naslednje in prejšnje poglavje). Imata 8 GB internega spomina in MicroSD kartico za dodaten spomin, 3.5 mm avdio jack in Bluetooth. Meniji so govorni, C2 model omogoča tudi snemanje beležk.

Modela Vine 3 E in S omogočata navigacijo po več nivojih (do 4) in imata zaklenjen interni spomin, do katerega se dostopa le s posebnim kablom, zato uporabnik ne more spreminjati vsebine.

Dolphin, Easy reader je brezplačna aplikacija za branje knjig in časopisov, ki deluje na sistemih: iPhone, iPad, Android, Amazon Kindle Fire tablet, Chromebook in Windows. Zahtevano je članstvo knjižnice oz. ponudnika knjig, ki plačuje naročnino.

Sensotec

Daisybox je Daisy predvajalnik s samo 5 velikimi tipkami. Lahko se poveže prek Wi-Fi-ja, etherneta ali 4/5G na digitalno knjižnico (potrebno je uporabniško ime in geslo zanjo). Knjige se ne prenašajo, temveč streamajo. V izbrani knjižnici določijo, katero knjigo bo imel kateri uporabnik, nato se v živo predvaja na predvajalniku. Trenutno še ni na voljo v slovenščini.

Webbox; je naprednejša varianta Daisyboxa, ki omogoča poslušanje radia, branje spletnih strani in branje TV podnapisov.

Matej Ledinek

Sejma tehničnih pripomočkov za slepe in slabovidne sem se letos udeležil prvič. Pri kar nekaj pripomočkih sem dobil dodaten dokaz, da je tehnološka pismenost zelo koristna pri učinkovitejšem spopadanju z vsakodnevnimi izzivi. Prav tako pa je izjemno pomembna tudi dostopnost tehnoloških izboljšav, ki jih lahko ljudje dandanes uporabljamo. Tako je npr. marsikatera opcija branja in povečave za slabovidne dostopna tudi brez nakupovanja nekaterih tehničnih pripomočkov, ki imajo v večini primerov zelo zasoljene cene. Kdor je torej dovolj usposobljen za uporabo tehnoloških rešitev oziroma se je pripravljen usposobiti in kaj naučiti, lahko rešitve, ki jih ponujajo dragi tehnični pripomočki, izkorišča tudi z uporabo mobilnega telefona in različnih aplikacij umetne inteligence, ki lahko preberejo, prevedejo, zapišejo različne tekste, dokumente, gradiva, opišejo slike. Vse to pomeni, da kupovanje dragih tehničnih pripomočkov ni nujno potrebno. Vsekakor pa še enkrat poudarjam, da

morajo biti tudi take »domače rešitve« dostopne, kar lahko postane večji izziv zlasti pri slepih uporabnikih. Ključnega pomena sta torej pripravljenost in motivacija slepih in slabovidnih slediti razvoju in se učiti oziroma preizkušati rešitve vsakdanjem življenju. V tem oziru lahko vsekakor pričakujemo več izzivov pri starejših slepih in slabovidnih, saj praviloma manj sledijo novim tehnološkim rešitvam.

Zanimivi so bili tudi različni pripomočki za izdelavo tipnih oznak. Tudi v tem primeru so cene zelo visoke in absolutno nedostopne za posameznika, ki bi si tehničnih pripomoček želel kupiti sam, torej ne v sklopu uveljavljanja pravic do tehničnih pripomočkov. Tako sem na nekaj stojnicah tudi prijazno podelil svoje mnenje, češ: zakaj bi si kupil pripomoček za 2000 EUR,, če lahko gradivo povečam sam s pomočjo objektiva svojega mobilnega telefona, oziroma če lahko takšno fotografijo delim z umetno inteligenco, ki mi jo lahko prebere, ali pa tudi prevede, pretvori v besedilo, opiše sliko. Seveda nisem dobil konkretnejšega odgovora kot to, da mogoče starejši ljudje vendarle niso tako vešči, oziroma da si nekateri ljudje ne znajo pomagati kot si pomagam jaz, in bi jim zato tak pripomoček lahko koristil. Vsekakor pa moji argumenti niso bili izzvani v smislu, da je rešitev, ki jo ponuja tehnični pripomoček, boljša in kakovostnejša od tiste, ki si jo lahko pridobim sam, prav z izkoriščanjem zmožnosti naprav, ki jih nosimo v svojih žepih.

Poskusil sem se voziti tudi s tandem kolesom, ki ima na zadnjem delu dve kolesi, na sprednjem pa enega, in je tako primerno za ljudi s slabšim ravnotežjem. Tudi tak pripomoček oziroma igračka je kar draga, čeprav naj bi najboljša opcija ponujala avtonomijo baterije okrog 200 km. Stane približno 15.000 EUR.

Še najbolj dostopne so se mi zdel cene na stojnici HandiLife – podjetja, ki izdeluje različne športne rekvizite in pripomočke za slepe in slabovidne. Tako sem videl zanimivo in hitro zložljivo mizo za Showodown, žogo za goalball, ki jo razvijajo pri HandiLife, žogo za nogomet za slepe, zvenečo žogo za košarko idr.

Vsekakor sem zelo vesel, da sem se dogodka udeležil in morda se ga udeležim tudi v prihodnje. Je zanimiva izkušnja za tiste, ki jih zanimajo različne tehnične rešitve za spopadanje z različnimi izzivi. Tudi če so pripomočki dragi in manj dostopni, lahko kdo morda dobi idejo, kako bi kakšno zagato rešil na preprost način. Poleg tega pa je skupinski obisk na sejmu tudi dobra priložnost, da člani skupine med seboj podelijo izkušnje, kaj so videli, kaj poskusili, kaj predebatirajo, ipd. … čisto mogoče je, da se tudi iz takih druženj in pogovorov razvije kakšna dodatna ideja ali pa pridobi informacija, da se gre pogledat pripomoček, ki ga je kdo med obilo ponujanega morda pomotoma spregledal.

Tisti, ki ste se torej spraševali, če bi se takega dogodka udeležili, pa se ga še niste – le pogumno! Vsekakor je priporočljivo imeti videčega spremljevalca, zelo zaželeno pa je tudi razumevanje in govorjenje nemškega oziroma angleškega jezika.

Na vrh

PAMETNI TELEFONI: **Aplikacija umetne inteligence Microsoft Copilot**

Avtor in sodelavec: *Safet Baltič*

Umetna inteligenca v zadnjih letih hitro spreminja način, kako delamo, komuniciramo in ustvarjamo vsebine. Pametni telefoni in računalniki že dolgo niso več le naprave za klicanje, sporočila in brskanje po spletu, temveč z njimi urejamo dokumente, beremo elektronsko pošto, sodelujemo s sodelavci in opravljamo številna vsakodnevna opravila. V prispevku predstavljam aplikacijo Microsoft Copilot, eno izmed novejših rešitev umetne inteligence, ki združuje številne uporabne funkcije in je lahko slepim in slabovidnim v veliko pomoč pri vsakodnevnem delu.

Microsoft Copilot

Umetna inteligenca je v zadnjih letih postala del vsakdanjega digitalnega življenja. Ni več namenjena samo strokovnjakom, programerjem ali podjetjem, temveč jo lahko danes uporablja skoraj vsakdo, ki ima pametni telefon. Ena izmed najbolj znanih aplikacij na tem področju je Microsoft Copilot, Microsoftov osebni pomočnik umetne inteligence, ki je na voljo tudi za iPhone. Microsoft Copilot je aplikacija, s katero se lahko uporabnik pogovarja podobno kot z digitalnim pomočnikom. Vprašamo ga lahko za razlago določenega pojma, pomoč pri pisanju besedila, povzetek daljših informacij, prevod, ideje za delo, učenje ali vsakdanje opravke. Microsoft ga opisuje kot brezplačnega AI spremljevalca, ki lahko odgovarja na vprašanja, pomaga pri pisanju in ustvarja slike. Prijava z Microsoftovim računom ni vedno nujna, vendar omogoča dodatne možnosti, kot so zgodovina pogovorov, ustvarjanje slik, daljši pogovori in glasovne funkcije. Zato priporočam, da si ustvarite Microsoftov račun, saj je le ta brezplačen in vam omogoča dodatne možnosti uporabe vseh Microsoftovih storitev. Microsoftov brezplačni račun si lahko ustvarite na spodnji povezavi:

https://signup.live.com/?mkt=sl-si&lic=1

Na iPhonu je Copilot posebej uporaben zato, ker ga imamo vedno pri roki. Namesto da bi iskali informacije po več spletnih straneh, lahko vprašanje preprosto zastavimo aplikaciji. Na primer: Pojasni mi, kaj je umetna inteligenca, Napiši mi osnutek elektronskega sporočila, Povzemi mi to besedilo, ali Pomagaj mi pripraviti ideje za članek. Aplikacija lahko pomaga tudi pri pisanju predstavitev, poročil, življenjepisov, spremnih pisem, seznamov za nakupovanje, načrtov poti in podobnih vsakdanjih opravil. V opisu aplikacije v Applovi trgovini so posebej omenjeni tudi pisanje, povzemanje, prevajanje, lektoriranje in glasovni pogovor. Ena izmed pomembnih prednosti aplikacije je glasovna uporaba. To pomeni, da nismo vedno vezani na tipkanje. Copilotu lahko vprašanje postavimo z glasom, aplikacija pa lahko odgovori v obliki pogovora. To je zelo priročno med hojo, pri hitrem iskanju informacij ali kadar uporabnik iz različnih razlogov raje uporablja govor kot zaslon in tipkovnico. Glasovni pogovor naredi umetno inteligenco bolj naravno, saj uporabnik ne dobi občutka, da uporablja zapleten program, temveč da se pogovarja z digitalnim sogovornikom. Copilot ni uporaben samo za besedilo, omogoča tudi delo s slikami. Uporabnik jih lahko ustvarja z umetno inteligenco na podlagi opisa ali, pa naloži obstoječo sliko in prosi aplikacijo, naj mu pomaga razumeti, kaj je na njej, kar je zelo uporabno ravno

za slepe in slabovidne. V opisu aplikacije je omenjena možnost ustvarjanja AI slik ter funkcija Vision, s katero lahko Copilot analizira slike in ponudi razlago oziroma vpogled v njihovo vsebino. To je lahko koristno pri razumevanju fotografij, predmetov, dokumentov ali vizualnih informacij, vendar je treba pri pomembnih zadevah rezultat vedno preveriti. Pomembno je razlikovati med aplikacijo Microsoft Copilot in aplikacijo Microsoft 365 Copilot. Microsoft Copilot je predvsem klepetalna aplikacija za pogovor z umetno inteligenco. Microsoft 365 Copilot pa je povezan z Microsoftovim okoljem za produktivnost, kot so Word, Excel, PowerPoint, Outlook in OneDrive in se je pred razvojem Microsoftove umetne inteligence imenoval Microsoft 365 Office. Microsoft sam pojasnjuje, da je Copilot mobilna aplikacija pogovorna izkušnja, medtem ko Microsoft 365 Copilot prinaša Copilota v aplikacije, kot so Word, PowerPoint, Excel in Outlook.

Praktična uporaba Microsoft Copilota

Za običajnega uporabnika to pomeni naslednje: če želi predvsem klepetati z umetno inteligenco, postavljati vprašanja, pisati besedila, prevajati, ustvarjati slike ali hitro dobiti razlago, je aplikacija Microsoft Copilot zelo primerna izbira. Če pa želi umetno inteligenco uporabljati neposredno znotraj Wordovih dokumentov, Excelovih tabel, PowerPoint predstavitev ali Outlook pošte, potem je boljša aplikacija oziroma storitev Microsoft 365 Copilot. V praksi lahko Microsoft Copilot pomaga pri številnih opravilih. Učenec ali študent ga lahko uporabi za razlago snovi, pripravo povzetkov in iskanje idej za seminarsko nalogo. Zaposleni ga lahko uporabi za osnutek e-pošte, pripravo sestanka ali izboljšanje besedila. Ustvarjalec vsebin ga lahko uporabi za naslove člankov, opise izdelkov, objave za družbena omrežja ali scenarije za predstavitve. Domači uporabnik pa ga lahko uporabi za recepte, načrtovanje potovanja, nakupovalne sezname ali razlago zapletenih navodil, slepi in slabovidni pa za podroben opis naše okolice, branje teksta, prevajanje in še več. Kljub vsem prednostim pa Copilot ni nezmotljiv. Umetna inteligenca lahko včasih poda napačen, nepopoln ali zastarel odgovor. Zato je pomembno, da uporabnik pri pomembnih informacijah, na primer pri pravnih, zdravstvenih, finančnih ali uradnih zadevah, odgovor preveri še pri zanesljivih virih. Copilot je najbolj uporaben kot pomočnik pri razmišljanju, pisanju in iskanju idej, ne pa kot edini vir resnice. Velika prednost Microsoft Copilota je, da je začetek njegove uporabe zelo enostaven. Uporabnik aplikacijo namesti iz trgovine App Store (trgovina aplikacij), jo odpre in lahko začne zastavljati vprašanja. Za osnovno uporabo ni potrebno posebno tehnično znanje. Aplikacija je zato zanimiva tako za začetnike, ki se šele spoznavajo z umetno inteligenco, kot tudi za naprednejše uporabnike, ki želijo hitrejše pisanje, boljše povzetke in večjo produktivnost. Microsoft Copilot na iPhonu je torej priročen, zmogljiv in dostopen AI pomočnik. Njegova največja vrednost je v tem, da zna pomagati pri zelo različnih nalogah: od preprostih vprašanj, do pisanja daljših besedil, od glasovnega pogovora, do ustvarjanja slik. Za uporabnike, ki želijo umetno inteligenco uporabljati vsak dan in na preprost način, je Copilot ena izmed zelo koristnih aplikacij za te namene. Aplikacija je z bralnikom zaslona VoiceOver večinoma dobro dostopna, njeni gumbi pa so praviloma razumljivo označeni. Čeprav uporabniški vmesnik aplikacije ni poslovenjen, lahko Copilotu vprašanja v slovenščini zastavljamo tako pisno kot tudi z govorom, odgovore pa nam prav tako poda v slovenščini. Posebej uporabna sta glasovni pogovor, ki omogoča uporabo brez tipkanja, ter funkcija Copilot Vision, s katero lahko aplikacija s pomočjo kamere

opisuje slike, predmete, besedilo in okolico. Ko odpremo aplikacijo Microsoft Copilot na našem iPhonu, mu najprej dovolimo uporabo tako mikrofona kot kamere, priporočam pa tudi prijavo z Microsoftovim računom. Zatem se na zaslonu prikažejo naslednji predmeti:

Gumb Home (domov); ta gumb je v osnovi označen in na tej strani nam aplikacija ponuja vnos naših vprašanj v polje za vnos, zatem prednastavljene predloge za delo z umetno inteligenco, zatem pa gumb Add (dodaj). Če tapnemo gumb Add (dodaj), lahko dodajamo priloge v aplikacijo, in sicer najprej uporabo kamere za zajem fotografije, zatem dodajanje dokumentov različnih oblik in na koncu dodajanje shranjenih fotografij.

Pod zgoraj opisanimi opcijami pa sta še dve zelo uporabni možnosti, in sicer gumba:

- Start a vision conversation with Copilot (prični z vidnim pogovorom z Copilotom), kar pomeni, da bo aplikacija pričela uporabljati kamero v realnem času. Na ta način lahko med govorno uporabo Copilota povprašamo tudi, kaj vidi pred nami, in mu ukažemo, naj nam prebere tekst oz. kakršnokoli razlago, za katero potrebujemo odgovore z pomočjo kamere. Ta možnost je seveda ena izmed najkoristnejših ravno za slepe in slabovidne, saj si z njo veliko pomagamo pri zaznavi naše okolice v realnem času.
- Na koncu je še gumb Start a voice conversation with Copilot (prični z glasovnim pogovorom z Copilotom); če tapnemo to opcijo, se lahko pogovarjamo z umetno inteligenco z govorom in ne potrebujemo vnašanja vprašanj v polje za tekst.

Gumb Discover (gumb razišči); tukaj aplikacija ponuja celo paleto možnosti uporabe umetne inteligence, kot npr. učenje tujega jezika, kako pravilno reciklirati odpadke in še mnogo več.

Gumb Library (gumb knjižnica); ta možnost nam omogoča ustvarjanje ter shranjevanje predmetov kot so slike in podcasti, ki smo jih ustvarili s pomočjo umetne inteligence.

Gumb Start a new conversation (prični z novo temo pogovora); s klikom na ta gumb pričnemo z novo temo pogovora.

Gumb List past conversations (preglej pretekle pogovore); s klikom na to možnost se najprej odpre gumb Settings (nastavitve), kjer so naši prijavni podatki, zatem nastavitve prikaza zaslona, nastavitve obvestil, možnost povezovanja drugih aplikacij v delo Copilota z namenom hitrejšega dela, dodajanje spomina Copilotu, s čimer dosežemo učenje aplikacije umetne inteligence o naših prioritetah, kar pomeni še boljšo uporabniško izkušnjo, ter možnost nastavitve glasu Copilota. Zatem pa se bodo na zaslonu prikazali vsi naši pretekli pogovori, kar daje možnost izbire katere izmed preteklih tem in nadaljevanje pogovora.

Gumb Modes (načini); ko tapnemo ta gumb, lahko izbiramo, v kakšnem načinu deluje Copilot in sicer:

- Smart (pametno); ta način se prilagaja glede na našo nalogo,
- Think deeper (poglobljeno razmišljanje); najboljši način za zapletene teme,
- Study and learn; kvizi, vodeno učenje idr.,
- Search (iskanje); ta način ponuja odgovore z izboljšanimi oziroma podrobnejšimi viri.

Za konec lahko rečemo, da prava vrednost umetne inteligence ni zgolj v tem, kaj vse zmore, temveč predvsem v tem, koliko samostojnosti, časa in novih možnosti lahko prinese uporabniku. Za slepe in slabovidne je lahko takšna tehnologija pomemben korak k lažjemu dostopu do informacij in bolj neodvisnemu opravljanju vsakodnevnih nalog. Ob tem pa ostaja najpomembnejši človek, ki mora znati zastaviti pravo vprašanje, presoditi odgovor in tehnologijo uporabljati premišljeno. Umetna inteligenca namreč ni nadomestilo za naše znanje in izkušnje, temveč orodje, ki lahko naše sposobnosti še okrepi. Prihodnost zato ne bo pripadala le tistim, ki bodo imeli dostop do novih tehnologij, temveč predvsem tistim, ki jih bodo znali uporabljati odgovorno, radovedno in v svojo korist.

Na vrh

NAMIGI IN NASVETI: **Pogovor z umetno inteligenco Gemini**

Avtor in sodelavec: *Brane But*

Umetna inteligenca je že povsod in vsakodnevno prisotna. Z umetno inteligenco lahko komuniciramo na več načinov. Svoja vprašanja lahko natipkamo, lahko pa se z njo tudi pogovarjamo, kar je za nas izredno preprosto in enostavno. Od mnogih jezikovnih modelov si oglejmo uporabo umetne inteligence Google Gemini.

Najprej si poglejmo, kje najdemo Google Gemini. Na računalniku, telefonu ali tablici lahko do njega dostopamo prek brskalnika, tako da obiščemo spletno stran gemini.google.com. Na svoj mobilni telefon ali tablico, pa si lahko prenesemo aplikacijo Google Gemini, ki je na voljo v trgovinah Google Play in Apple App Store. Na začetku se moramo prijaviti s svojim običajnim Google računom, torej tistim, ki ga uporabljamo za Gmail.

Poglejmo si uporabo Geminija na mobilnem telefonu. Povem še, da pri Geminiju odlično deluje bralnik zaslona Jaws.

Geminiju lahko svoja vprašanja natipkamo. Na dnu zaslona je prazno polje za vnos besedila. Če se nam ne ljubi tipkati, obstajata še dva odlična načina za komuniciranje brez uporabe tipkovnice. Na dnu zaslona desno spodaj sta dve ikoni: Mikrofon in Open Gemini Live.

Ikona Mikrofon je idealna, ko želimo na hitro »napisati« dolgo vprašanje. Kliknemo ikono Mikrofon in preprosto povemo svoje vprašanje, Gemini bo vprašanje natipkal. Nato kliknemo gumb za pošiljanje.

Najbolj enostaven pa je glasovni način v živo oziroma pogovor v realnem času (Live Chat). To je prava, napredna izkušnja klepeta, kjer se z Geminijem pogovarjamo natanko tako, kot bi telefonirali s prijateljem. Ta možnost je na voljo predvsem v mobilni aplikaciji. Poglejmo si, kako deluje.

V spodnjem desnem kotu kliknemo na ikono z valovi Open Gemini Live. Oglasil se bo zvočni signal. Zaslon se spremeni v animacijo, ki reagira na vaš glas. Nekaj vprašamo, Gemini pa odgovori z glasom, ki si ga lahko izberemo sami. Lahko mu tudi skočimo v besedo, če npr. začne razlagati, kar že vemo. Pogovor teče popolnoma naravno, brez posebnega klikanja. Pogovor zaključimo tako, da zapremo aplikacijo.

Oglejmo si nekaj namigov, kako čim več iztisniti iz pogovora.

Če se na začetku Gemini oglasi v angleščini, mu enostavno povejmo, naj govori slovensko. Slovenščina deluje odlično.

Z vprašanji bodimo natančni. Namesto, da ga vprašamo, naj nam pove recept za večerjo, ga vprašajmo, naj nam pove recept za hitro večerjo s piščancem in zelenjavo, ki jo imamo trenutno v hladilniku.

Lahko mu damo vlogo. Recimo mu, naj si predstavlja, da je strokovnjak za fitnes in naj sestavi tedenski načrt vadbe.

Popravljamo ga lahko in usmerjamo. Če nam prvi odgovor ni všeč, mu povejmo, da je premalo podroben, naj doda več primerov ali pa naj pove bolj preprosto, da razume tudi desetletnik.

Prosimo ga lahko, da nam napiše rojstnodnevno voščilo, uradno e-pošto šefu ipd.

Lahko nam obrazloži zapletene teme (npr. kako deluje inflacija).

Pomaga nam lahko pri načrtovanju potovanja (npr. kaj si moramo ogledati v Rimu v treh dneh).

Lahko ga vprašamo, kateri filmi se predvajajo danes v kinematografih v našem kraju.

Lahko ga sprašujemo za najrazličnejše podatke (npr. katerega leta je bila ustanovljena Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije).

Potek celotnega pogovora Gemini arhivira natipkanega v svojem arhivu in si ga lahko ogledaš tudi kasneje. Gemini je kot naš super pametni pomočnik, ki ve ogromno stvari in nikoli ne izgubi potrpljenja.

Povezava: https://gemini.google.com/

Na vrh

MEDNARODNE NOVIČKE: **Dostopnost turizma za slepe in slabovidne, Rezultati raziskave o dostopnosti plačilnih terminalov, Poziv civilne družbe k dodelitvi ustreznega proračuna za EU invalidski steber, EBU 2025 letno poročilo.**

Avtorica in sodelavka: *Anja Uršič*

Prevod: *Deepl*

Za resnično nemoteno potovanje: dostopen turizem za slepe in slabovidne potnike

Pobuda Evropske komisije »Citizens Omnibus« si prizadeva zmanjšati administrativne obremenitve, ki izhajajo iz zakonodaje EU, ter odpraviti nesorazmerne administrativne in pravne ovire, zlasti v čezmejnih situacijah. Evropska zveza slepih pozdravlja to priložnost, da poudari pomen dostopnosti v potovanjih in turizmu, ter poziva Evropsko komisijo, naj zagotovi, da bo vsaka poenostavitev postopkov na področju turizma in potovanj temeljila na privzeti dostopnosti in načelu »oblikovanje za vse«. Brez dostopnih informacij in storitev ni mogoče doseči resnično nemotenega potovanja.

Za slepe in slabovidne potnike se dostopnost razteza daleč onkraj fizičnega okolja. Potovanje se začne z iskanjem informacij, načrtovanjem potovanja, rezervacijo prevoza in namestitve, razumevanjem funkcij dostopnosti ter samostojnim gibanjem po destinaciji. Kljub napredku v mnogih državah članicah EU veriga dostopnosti ostaja nepopolna, zlasti kar zadeva dostopne potovalne informacije, digitalne storitve, dosledne standarde dostopnosti ter izvajanje in uveljavljanje obstoječih zahtev. Posledično lahko potovanje vključuje nepotrebno negotovost, dodatno načrtovanje in odvisnost od drugih.

Hitra digitalizacija turizma prinaša tako priložnosti kot tudi nove ovire. Spletne strani, mobilne aplikacije, platforme za rezervacije, digitalni sistemi za prodajo vstopnic, turistični portali in druge digitalne storitve morajo biti dostopne že od samega začetka ter v celoti uporabne s programi za branje zaslona, povečavo zaslona, navigacijo s tipkovnico, glasovnim upravljanjem in drugimi podpornimi tehnologijami. Zahteve glede dostopnosti morajo podpirati učinkoviti mehanizmi za spremljanje in izvrševanje. Digitalizacija bi morala poenostaviti potovanje za vse, namesto da ustvarja nove oblike izključenosti.

Enako pomembne so zanesljive in standardizirane informacije o dostopnosti. Platforme za rezervacije, ponudniki nastanitev, prevozniki, muzeji, turistične znamenitosti in druge storitve, povezane s turizmom, morajo zagotoviti jasne, natančne, dostopne in zlahka prepoznavne informacije o svojih funkcionalnostih za dostopnost. Splošne navedbe, kot je »dostopno«, niso zadostne. Potniki morajo biti sposobni razumeti, ali storitev omogoča samostojno gibanje in na kakšne morebitne okoljske ali komunikacijske ovire lahko naletijo. EU mora spodbujati skupne standarde za predstavitev informacij o dostopnosti v celotnem turističnem ekosistemu, kar bo potnikom omogočilo sprejemanje informiranih odločitev in zmanjšalo negotovost.

Za podporo samostojnemu in varnemu potovanju je treba spodbujati tudi dostopna navigacijska orodja, vključno z avdio vodeni potmi, dostopnimi digitalnimi zemljevidi in podrobnimi besedilnimi opisi poti. Poleg tega je treba informacije o zamudah, odpovedih, spremembah poti, zaprtjih prog in drugih motnjah zagotoviti v realnem času in v dostopnih oblikah. Ponudniki turističnih storitev in nastanitev morajo ponujati dostopno večkanalno podporo strankam, vključno s telefonsko pomočjo, kar je lahko še posebej pomembno, ko se potniki soočajo z nepričakovanimi težavami, ko so stran od doma.

Ta vprašanja segajo prek okvira Evropskega zakona o dostopnosti, Direktive o dostopnosti spletnih strani in mobilnih aplikacij organov javnega sektorja ter določb o dostopnosti v zakonodaji o pravicah potnikov. Potovanje je medsebojno povezana veriga storitev, ovira na kateri koli stopnji pa lahko ogrozi dostopnost celotne poti. Pobuda „Citizens Omnibus“ zato ponuja priložnost, da se zagotovi, da poenostavitev ne bo zgolj zmanjšala upravnih postopkov, temveč bo potovanje resnično naredila dostopnejše, predvidljivejše in neodvisnejše.

Z vključitvijo dostopnosti v poenostavitev potovalnih in turističnih storitev lahko Evropska unija odstrani nepotrebne ovire ter slepim in slabovidnim omogoči polno sodelovanje v turizmu in čezmejni mobilnosti. Dostopnost kot privzeta možnost ne sme biti razumljena kot dodatno breme, temveč kot bistven pogoj za to, da enotni trg postane resnično dostopen vsem.

Vir: http://www.euroblind.org/

Zagotavljanje dostopnosti plačilnih terminalov: ugotovitve Evropske zveze slepih, raziskava

Junija 2026 je Evropska zveza slepih (EBU) med svojimi članicami izvedla raziskavo, da bi ocenila dostopnost plačilnih terminalov za slepe in slabovidne osebe po vsej Evropi. Odgovorilo je osemnajst članic EBU, ugotovitve pa kažejo dosledno in zaskrbljujočo sliko: plačilni terminali s tipskim zaslonom brez taktilnih referenčnih točk, zvočnega izhoda ali podpore za slušalke so že široko razširjeni, njihova uporaba pa se hitro povečuje. Za mnoge slepe in slabovidne stranke ti terminali onemogočajo samostojno plačevanje.

V praksi imajo stranke pogosto na voljo le omejene alternative. Morda morajo blagajniku razkriti svojo PIN-kodo, uporabiti mobilno denarnico, kjer je to mogoče, ali pa transakcijo sploh opustiti. Te zaobidne rešitve ogrožajo zasebnost, samostojnost in enakopravno sodelovanje v vsakdanjih gospodarskih dejavnostih. Plačevanje je bistveni del vsakdanjega življenja, zato bi morala biti dostopnost obravnavana kot temeljna zahteva in ne kot izbirna funkcija. Kljub razširjenim oviram, ki jih je raziskava ugotovila, več držav dokazuje, da so dostopne rešitve tehnično in praktično izvedljive. V Franciji je Cartes Bancaires v okviru dvoletnega programa razvila specifikacije dostopnosti, ki so zdaj vključene v certifikacijo CB. Javne informacije o certifikaciji navajajo dostopni različici PAX A77 CT in A77 CTL. V Španiji je organizacija ONCE razvila in uvedla rešitev ONCE Point of Sale, ki združuje dostopno programsko opremo, taktilne označbe na zaslonu, haptično povratno informacijo in fizične taktilne oznake na zaslonu. Po vsej Španiji je bilo nameščenih

že več kot 20.000 terminalov, medtem ko so številne druge zainteresirane strani programsko komponento vključile v svoje lastne terminale.

Združeno kraljestvo ponuja še en primer trajnega sodelovanja med sektorjem invalidnosti in industrijo. RNIB je več let sodeloval z UK Finance in številnimi proizvajalci pri razvoju in testiranju metode interakcije, ki temelji na govoru in zvočnih signalih, 200-točkovnega kontrolnega seznama za ocenjevanje dostopnosti ter okvira za skladnost v industriji. Ti primeri kažejo, da je dostopna plačilna tehnologija ne le mogoča, ampak jo je mogoče uvesti v velikem obsegu, če se dostopnost obravnava sistematično in prek sodelovanja med uporabniki, regulatorji, finančnimi institucijami in proizvajalci. Evropska uredba o dostopnosti (Direktiva (EU) 2019/882), ki velja od 28. junija 2025 v večini držav članic EU, zagotavlja pomemben pravni okvir za izboljšanje dostopnosti. Vendar pa odzivi iz Avstrije, Finske, Nemčije, Nizozemske in Švice izpostavljajo zaskrbljenost, da dolga prehodna obdobja in obdobja ohranitve pravic omogočajo, da nedostopni terminali, ki so že v uporabi, ostanejo v delovanju še mnogo let. Posledično lahko slepe in slabovidne stranke kljub uveljavitvi novih zahtev glede dostopnosti še naprej naletijo na znatne ovire.

Nekatere države so sprejele dodatne ukrepe. V Švici pristojni organ za odobritev od januarja 2025 zahteva glasovni izhod za nove odobritve za trg. Norveška je plačilne terminale, ki delujejo izključno prek zaslona na dotik, načeloma priznala kot potencialno diskriminatorne, čeprav se izvrševanje v praksi opira na posamezne pritožbe.

Raziskava EBU opozarja na več skupnih prednostnih nalog za zagotavljanje dostopnega in enotnega plačevanja po vsej Evropi. Vsak plačilni terminal bi moral zagotavljati obvezno glasovno izhodno sporočilo in zasebni zvok prek slušalk, skupaj s tipnimi referenčnimi oznakami, ki slepim in slabovidnim uporabnikom omogočajo, da samostojno poiščejo in upravljajo ustrezne upravljalne elemente. Prav tako bi bilo treba vzpostaviti skupni evropski tehnični standard, ki bi ga morali sprejeti proizvajalci, s čimer bi se zagotovilo, da se uporabniki ne bi morali za vsako blagovno znamko terminala učiti drugačnega načina interakcije. Plačilni terminali bi morali poleg tega prepovedati naključne razporeditve tipk na PIN-tipkovnici, ki ustvarjajo znatne ovire za samostojno in varno uporabo. Ugotovitve raziskave jasno kažejo, da dostopnost ne more biti odvisna od prostovoljnih pobud, posameznih proizvajalcev ali rešitev, specifičnih za posamezne države. Evropa potrebuje dosledne tehnične zahteve, ki slepim in slabovidnim osebam zagotavljajo enake možnosti za varno, zasebno in samostojno plačevanje kot drugim strankam. Dostopni plačilni terminali so bistveni element vključujoče digitalne družbe, njihova dostopnost pa bi morala biti prednostna naloga pri izvajanju in nadaljnjem razvoju evropskega okvira za dostopnost.

Celotno poročilo si lahko preberete na:
https://www.euroblind.org/sites/default/files/EBU%20survey%20on%20accessibility%20of%20payment%20terminals_June2026.pdf

Vir: http://www.euroblind.org/

Civilna družba je pozvala evropske voditelje, naj pripravijo proračun EU, primeren za izzive

18. in 19. junija se je Evropski svet sestal, da bi razpravljal o naslednjem večletnem finančnem okviru (MFF), dolgoročnem proračunu Evropske unije za obdobje 2028–2034. Razprave so se osredotočile predvsem na skupno višino prihodnjega proračuna in sredstva, potrebna za njegovo financiranje.

Pred zasedanjem je široka koalicija tematskih organizacij civilne družbe objavila odprto pismo, v katerem je evropske voditelje pozvala, naj podprejo močan in ambiciozen MRF, podprt z ustreznimi novimi lastnimi sredstvi. Ta sredstva, ki predstavljajo dodatne vire prihodkov za proračun EU, so bila ocenjena kot bistvena za zagotovitev, da bo Unija imela zadostno finančno zmogljivost za učinkovito odzivanje na sedanje in nastajajoče izzive.

Pobuda je poudarila, da sta ustrezno financirani večletni finančni okvir in zadostna lastna sredstva nujna pogoja za uresničevanje prednostnih nalog civilne družbe ter za zagotovitev, da se bodo programi EU lahko učinkovito odzivali na socialne, gospodarske, okoljske in druge izzive. Poziv je bil namenjen dopolnitvi prizadevanj za zagovarjanje interesov, usmerjenih v nacionalne vlade in finančna ministrstva. Odprto pismo je bilo na voljo za podpis organizacijam civilne družbe s sedežem v EU in tistim, ki delujejo v EU, neprofitnim organizacijam, filantropskim organizacijam in akterjem, zvezam, ki zastopajo neprofitni sektor, zvezam neprofitnih socialnih storitev ter organizacijam in akterjem v okviru socialnega gospodarstva.

Organizacije civilne družbe so bile spodbujene, da pismo podpišejo in ga promovirajo med svojimi člani, da bi pokazale široko podporo močnemu in ustrezno financiranemu proračunu EU za obdobje 2028–2034.

Vir: http://www.euroblind.org/

Letno poročilo EBU za leto 2025 je izpostavilo leto zagovorništva, brajice in evropskega sodelovanja

Evropska zveza slepih (EBU) je 23. junija 2026 objavila letno poročilo za leto 2025, v katerem je podala pregled glavnih dejavnosti, dosežkov in prednostnih nalog na področju zagovorništva v preteklem letu. V okviru rednega poročevalnega cikla je EBU zbrala svoje ključne dejavnosti in dosežke v skladu s cilji, določenimi v strateškem načrtu. Odločilni trenutek leta 2025 je bilo praznovanje dvestoletnice brajice po vsej Evropi. Obletnica je predstavljala pomemben mejnik za slepe in slabovidne osebe ter ponudila priložnost, da se poudari trajni pomen brajice kot orodja za pismenost, izobraževanje, samostojnost in enakopravno sodelovanje. Letno poročilo zato vključuje posebno poglavje o obletnici, v katerem so opisane zaveze in dejavnosti delovne skupine EBU za brajico ob tej zgodovinski priložnosti.

Poročilo je poudarilo tudi obsežno zagovorniško delo EBU na evropski ravni. Med ključnimi dejavnostmi je bil koktajlski dogodek EBU v Evropskem parlamentu februarja 2025, ki je združil predstavnike evropskih institucij, organizacij invalidov in drugih zainteresiranih strani, da bi razpravljali o vprašanjih, ki zadevajo slepe in slabovidne osebe. Dogodek je prijazno sponzorirala evropska poslanka Li

Andersson, predsednica Odbora za zaposlovanje in socialne zadeve. Drug pomemben mejnik na področju zagovarjanja interesov je bilo srečanje EBU z evropsko komisarko za enakost, pripravljenost in krizno upravljanje Hadjo Lahbib. Srečanje je EBU ponudilo priložnost, da predstavi svoje prednostne naloge in ključne zahteve za drugo polovico Evropske strategije za pravice invalidov 2021–2030, s posebnim poudarkom na zagotavljanju, da bodo pravice in potrebe slepih in slabovidnih oseb ostale v ospredju pri izvajanju strategije.

S temi in drugimi dejavnostmi je letno poročilo za leto 2025 pokazalo neprekinjeno zavezanost EBU k napredku na področju pravic, vključevanja in enakopravne udeležbe slepih in slabovidnih oseb po vsej Evropi. Prav tako je ponudilo pregled nad tem, kako je organizacija skozi vse leto uresničevala prednostne naloge svojega strateškega načrta v obliki konkretnih prizadevanj za zagovorništvo, ozaveščanja in sodelovanja z evropskimi nosilci odločanja.

Vir: http://www.euroblind.org/

Na vrh

© 2002-2026 Vizitka RIKOSS Uredništvo, Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije